АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3/1'2020

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

[https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\)](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1))

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. № 1328 (економічні науки). Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

внутрішніх справ України (Протокол № 5 від 12 березня 2020 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 31.03.2020

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2020
© "Економіка. Фінанси. Право",
2020

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 3/1'2020

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944

[https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\)](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1))

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 21 December 2015 № 1328 (economic sciences). Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on July 11, 2016 № 820 (legal sciences). Order of Audit Chamber of Ukraine on 21 December 2017 № 353/10 (accounting and audit).

Certificate of registration of a series of KV № 21620-11520PR dated October 12 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's doi: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analitik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 5 dated March 12, 2020). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 31.03.2020

Format 60/84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,
Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analitik", 2020
© "Economics. Finances. Law",
2020

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вережубова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Ніжинський агротехнічний інститут Національного університету біоресурсів і природокористування

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Евангелос Сіскос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес) Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, ректор Вищого навчального закладу "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Національного університету харчових технологій

Чижєвська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка», академік Академії економічних наук України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгимбекова Гульнара, к.ю.н., завідувач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"», Заслужений юрист України

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., проф., заслужений юрист України, академік Міжнародної академії безпеки та конфліктології

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії правових наук України

Мусін Куат Саніязданович, к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморський національний університет імені Петра Могили, академік Національної академії наук вищої освіти України

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України.

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права та адміністративного регулювання Маріупольського державного університету, суддя у відставці

Технічний редактор: Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Editor-in-chief

Levchenko Valentyna Petrivna, Dr. Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Boiko Anton Oleksandrovych, PhD Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics Department, Sumy State University

Velychko Olena Heorhiivna, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Verezubova Tatyana Anatolevna, Dr. Economics, Professor, Head of the Department of Finances, Belarusian State Economic University

Evangelos Siskos, Dr. Economics, Professor, University of Western Macedonia

Herasymovych Anatolii Mykhailovych, Dr. Economics, Professor, Nizhyn Agrotechnical Institute of National University of Bioresources and Nature Management

Holovach Tetiana Anatoliivna, Dr. Economics, Professor, Chief Scientist of the Scientific Laboratory for Criminal Police of the Educational and Scientific Institute № 1 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv

Kryshchova Iryna Ihorivna, Dr. Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation Department, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Mantsevych Yurii Mykolaiovych, Dr. Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Poliakova Yevheniia Serhiivna, PhD Economics, Associate Professor of Finances and Banking Department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Potyshniak Olena Mykolaivna, Dr. Economics, Associate Professor, Professor of the Production, Business and Management Department of the Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasylenko

Prushkivskiy Volodymyr Hennadiiovych, Dr. Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Tkachenko Serhii Anatoliiovych, Dr. Economics, Associate Professor, Rector of the Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Trynchuk Viktor Viktorovych, PhD Economics, Associate Professor of tourism and hotel business department, National University of Food Technology

Chyzhevska Liudmyla Vitaliivna, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Professor of Accounting and Auditing Department, State University "Zhytomyr Polytechnic", Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine

Members of the editorial board of Law Sciences:

Balгимбекова Gulnara, PhD Law, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Holovach Volodymyr Volodymyrovych, PhD Law, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik", Honored Lawyer of Ukraine

Konstantinov Serhii Fedorovych, Dr. Law, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Vasylynychuk Viktor Ivanovych, Dr. Law, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Hlushkov Valerii Oleksandrovych, Dr. Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the International Security and Conflict Academy

Luts Volodymyr Vasylovych, Dr. Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of National Academy of Law Sciences of Ukraine

Musin Kuat Saniiyazdanovych, PhD Law, Senior Lecturer of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Ozerskyi Ihor Volodymyrovych, Dr. Law, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla, Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine

Frytskyi Yurii Olehovych, Dr. Law, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Yarovyi Anatolii Oleksandrovych, PhD Law, Professor of Law and Administrative Regulation Department, Mariupol State University, retired judge

Technical editor: Kutsiak Oleksandr Anatoliiovych

Issue Editor: Tumanian Anna Ohanesivna

ЗМІСТ

О.А. СЕМЕНЮК. Класифікація тактичних прийомів проведення допиту	6
О.М. КРАМАР. Тенденції розвитку та структурних змін у кадровому забезпеченні функціонування будівельних підприємств	11
О.І. ДМИТРІЄВА. Факторні та прогнозні оцінки інноваційного розвитку транспортної інфраструктури ...	16
О.М. ГАЙДАРЖИЙСЬКА, Т.Г. ЩЕПІНА, І.І. МАСЮК. Поведінкові фінанси та їх вплив на фінансовий результат діяльності підприємства	24
І.Ю. ШЕВЧЕНКО. Прогнозування економічного ефекту від державного стимулювання внутрішнього попиту на автомобілі	28
А.В. ВОРОНА. Глобальні чинники впливу на інноваційний розвиток національної економіки	32
Т.М. ЯМНЕНКО. Аспекти правового регулювання криптовалюти України та країн ЄС	37
А.С. ЗАВЕРБНИЙ, С.А. ЗАВЕРБНИЙ. Особливості програмно-цільового управління гармонійним розвитком підприємств за євроінтеграційних умов	42

CONTENTS

<i>O.A. SEMENIUK.</i> Classification of tactical methods of interview	6
<i>O.M. KRAMAR.</i> Development trends and structural disorders in the human resource provision	11
<i>O.I. DMYTRIIEVA.</i> Factors and forecast assessments of innovative development of transport infrastructure	16
<i>O.M. HAIDARZHYISKA, T.H. SHCHEPINA, I.I. MASIUK.</i> Behavioral finance and their impact on the financial results of the enterprise	24
<i>I.Y. SHEVCHENKO.</i> Forecasting the economic effect from state stimulation of internal demand for automobiles	28
<i>A.V. VORONA.</i> Global factors influencing the innovative development of the national economy	32
<i>T.M. YAMNENKO.</i> Aspects of legal regulation of the cryptuality of Ukraine and EU countries	37
<i>A.S. ZAVERBNYI, S.A. ZAVERBNYI.</i> Peculiarities of software-targeting management of harmonical development of enterprises under European integration	42

СЕМЕНІУК

Оксана Анатоліївна
mega9911@ukr.net

УДК 343.123

КЛАСИФІКАЦІЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

CLASSIFICATION OF TACTICAL METHODS OF INTERVIEW

студент, Інститут
післядипломної освіти
Київського національного
університету імені
Тараса ШевченкаDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).1](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).1)

SEMENIUK Oksana Anatoliivna – student, Institute of Postgraduate Education of Kyiv National University after Taras Shevchenko

У статті розкрито поняття допит як важлива процесуальна і найчастіше практикувана слідча дія, що є однією з форм отримання доказової інформації, процесуальний засіб формування і перевірки доказів. У результаті допиту здобувається і перевіряється значна частина відомостей про подію злочину, встановлюються мотиви та мета злочину, а також умови, за яких він відбувався та які сприяли його скоєнню. Проаналізовано класифікації тактичних прийомів проведення допиту.

* * *

В статье раскрыто понятие допрос, как важное процессуальное и зачастую практикуемое следственное действие, является одним из форм получения доказательной информации, процессуальное средство формирования и проверки доказательств. В ходе допроса приобретается и проверяется значительная часть сведений о событии преступления, устанавливаются мотивы и цель преступления, а также условия, при которых он происходил и которые способствовали его совершению. Проанализированы классификации тактических приемов допроса.

* * *

The article describes the concept of interrogation as an important procedural and often practiced investigative action, which is a form of obtaining evidentiary information, a procedural means of generating and verifying evidence. As a result of the interrogation, a considerable part of the information about the event of the crime is obtained and verified, the motives and purpose of the crime, as well as the conditions under which it occurred and which contributed to its commission, are established. Classifications of tactical methods of interrogation are analyzed.

The purpose of the article is to research and substantiate the classification of tactical techniques of interrogation.

In order to conduct the interrogation effectively, the investigator must be well versed in the psychology of the interviewee, be able to establish correct relationships with them, vary methods of psychological influence or tactical techniques depending on the particular investigative situation, the personality of the interviewee, the evidence available, and so on.

By the quality of the information received, the interrogation is divided into the interrogation of the person giving the knowingly false testimony and the interrogation of the person reporting the true information. A person's testimony may be classified as true, false, or false if the interviewee, for various reasons, admits different inaccuracies, distortions, and the like.

Depending on the complexity of the investigative situation, the interrogation in the conflict situation differs and the interrogation in the conflict situation.

The general procedural task of the interrogation is to obtain from each interviewee all known to him reliable information about the facts and circumstances in which the incident occurred, and about the persons involved in it.

Ключові слова: допит, показання, тактичні прийоми, асоціативні зв'язки, криміналістична тактика

Ключевые слова: допрос, показания, тактические приемы, ассоциативные связи, криминалистическая тактика

Keywords: interrogation, testimony, tactical techniques, associative relations, forensic tactics

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У теорії криміналістики залишаються не розробленими положення, які стосуються тактики проведення допиту як підозрюваного, так і обвинуваченого під час розслідування злочинів, що є важливим для подальших наукових розробок і використання в слідчій практиці. Класифікація тактичних прийомів, особливо у конфліктних ситуаціях має теоретичне і практичне значення. Теоретичне слугує основою для пізнання природи і сутності тактичних прийомів, їх оцінки та визначення напрямів подальшого розвитку. Практичне полягає у забезпеченні найбільш раціональних шляхів пошуку та використання тактичних прийомів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Слід зазначити, що дослідженню питань прове-

ння допиту підозрюваних, потерпілих, свідків тощо приділяли увагу Р.С. Белкін, В.П. Бахін, М.В. Костицький, І.І. Котюк, М.І. Скригонюк, В.Ю. Шепітько, а також у працях зарубіжних вчених Р.С. Белкіна, А.В. Дулова, О.М. Васильєва, Г.Г. Доспулова, О.Р. Ратінова, М.П. Хайдукова та ін. Але, не зважаючи на значний внесок вказаних вчених, існує практична необхідність подальшої розробки та вдосконалення даних питань.

МЕТОЮ статті є дослідження та обґрунтування класифікації тактичних прийомів допиту.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогоднішній день розроблено багато класифікацій тактичних прийомів, зокрема, такі класифікації розробили Л.М. Карнеєв, Н.І. Порубов, Г.Г. Доспулов, І.А. Макаренко, Ю.П. Михальчук [1, с. 13].

В.К. Весельський, поділяючи точку зору Р.С. Белкіна, вважає, що намагання знайти універсальні засади для класифікації тактичних прийомів безперспективні, як і прагнення “намертво” прив’язати той чи інший прийом до певного ланцюга класифікації, підкреслюючи, що у визначенні тактики допиту головним є не вибір окремого конкретного прийому, а визначення можливих варіантів розвитку допиту, для кожного з яких мають бути передбачені відповідні варіанти дій слідчого [2, с. 12-13].

Різноманітність тактичних прийомів вимагає їх наукової класифікації. У криміналістиці подаються різні класифікації тактичних прийомів. Вони ґрунтуються на ступені складності та положеннях, привнесених з різних галузей знань, зокрема, психології, логіки, наукової організації праці та іншого.

Аналіз праць з криміналістики свідчить, що існує близько двох десятків класифікацій тактичних прийомів, але багатьма авторами за основу класифікаційних побудов часто беруться довільні ознаки, властивості чи положення.

Так, за змістом і призначенням розглядаються такі тактичні прийоми:

- пізнавальні (встановлення обставин злочинної події шляхом виявлення і дослідження криміналістичної інформації);
- управлінські (встановлення ефективної взаємодії з учасниками процесу, налагодження з ними психологічного контакту);
- організаційно-тактичні (забезпечення оптимальних зовнішніх умов і необхідних організаційно-технічних засобів).

За рівнем тактичних завдань, що вирішуються, вчений виділяє:

- початкові (вихідні), спрямовані на виявлення, фіксацію і вилучення джерел криміналістичної інформації;
- проміжні, спрямовані на встановлення доказових фактів або формування тактичних комплексів, що забезпечують таке встановлення;
- кінцеві, спрямовані на вирішення тактичних завдань розслідування, які забезпечують прийняття процесуальних рішень, насамперед, стосовно предмета доказування [3, с. 32].

Таку класифікацію тактичних прийомів також пропонують і П.Д. Біленчук, А.П. Гель, А.П. Шеремет.

М.В. Салтевський класифікує тактичні прийоми за видом діяльності, метою і завданням, суб’єктом, засобами, джерелом походження [4, с. 298].

Оскільки обов’язкові тактичні прийоми визначаються законом, то їх виконання слідчим є обов’язковим. І називаються вони не тактичними прийомами, а правилами. Водночас рекомендаційні прийоми повинні відповідати принципам кримінального процесу та криміналістичної тактики, і поділяються вони на загальні та окремі.

Зважаючи на це, з цього питання у криміналістів єдиної думки не склалося: одні вчені вважають обов’язкові прийоми тактичними, інші визначають їх правилами.

Інші виділяють такі групи тактичних прийомів, що сприяють психологічному впливу:

- процесуальні (дотримання слідчим норм кримі-

нально-процесуального законодавства; попередження про кримінальну відповідальність за давання свідомо неправдивих показань і за відмову від давання показань);

- етичні (дотримання слідчим під час проведення слідчих дій норм етики і моралі; тактовність, доброзичливість тощо);

- естетичні (культура поведінки слідчого; його зовнішній вигляд);

- психологічні (активізація забутого у пам’яті допитуваного; використання асоціативних зв’язків; виклик минулих емоцій тощо);

- криміналістичні (створення поінформованості слідчого; використання суперечностей між показаннями допитуваних; пред’явлення доказів; використання раптовості; словесна розвідка; психологічна підготовка особи до наступної слідчої дії та ін.) [5, с. 92].

Також є такі, що класифікують тактичні прийоми за такими підставами:

- за джерелом походження: прийоми, які засновані на логіці, науковій організації праці, використанні даних психології, передового досвіду;
- за спрямованістю: прийоми, спрямовані на збирання, оцінку і використання доказової інформації;
- за етапами процесуальних дій: прийоми підготовки, проведення і фіксації таких дій;
- за процесуальним закріпленням: закріплені та незакріплені у законі.

Тактичні прийоми доцільно класифікувати таким способом:

- прийоми, які безпосередньо спрямовані на виявлення та збирання доказової інформації; прийоми, спрямовані на фіксацію доказової інформації;
- прийоми, що застосовуються для перевірки, аналізу й оцінювання отриманої доказової інформації;
- прийоми, спрямовані на використання отриманої інформації у ході подальшого розслідування.

О.М. Васильєв визначає таку систему тактичних прийомів, що класифікуються за природою, яка визначається галуззю науки:

- тактичні прийоми, що засновані на застосуванні логіки в умовах розслідування;
- тактичні прийоми по встановленню психологічних відносин слідчого з учасниками слідчих дій тощо [6, с. 10].

Також пропонується аналогічна класифікація тактичних прийомів залежно від їх наукового обґрунтування. Він виокремлює такі групи тактичних прийомів:

- засновані на положеннях логіки (висування версій, логічний аналіз показань допитуваних, використання суперечностей у показаннях);
- засновані на положеннях психології (прийоми встановлення психологічного контакту, врахування даних про особу допитуваного) тощо.

Більш вдалою можна вважати класифікацію тактичних прийомів, що запропонована В.Ю. Шепітьком:

- 1) за видом процесуальної дії: тактичні прийоми огляду місця події (аналіз окремих слідів на місці події, аналіз ознак знищення слідів); тактичні прийоми допиту (постановка запитань, пред’явлення доказів, демонстрація перспектив ситуації, що склалася); тактичні прийоми обшуку (залучення обшукуваного до

діяльності слідчого, словесна розвідка, постановка обшукуваному запитань); тактичні прийоми інших процесуальних дій;

2) за діапазоном застосування: тактичні прийоми, які використовуються під час провадження тільки окремих слідчих дій (допит на місці події, орієнтація на професійні навички обшукуваного); тактичні прийоми, які використовуються у декількох процесуальних діях (постановка тих чи інших запитань, аналіз слідів, їх ознак);

3) за об'єктом спрямованості (або сферою реалізації): тактичні прийоми, спрямовані на здійснення впливу на людину (роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань, постановка запитань, оголошення результатів слідчих дій); тактичні прийоми, спрямовані на дослідження матеріального середовища (аналіз слідів, предметів, їх ознак; зіставлення слідів, виявлених на місці події) тощо [7, с. 192-194].

Проте ми все ж таки схилиємося до однієї з найпоширенішої класифікації відповідно до характеру ситуації, що склалася, – безконфліктна та конфліктна.

Допит як одне з основних джерел отримання доказів, часто проходить саме у конфліктній формі. Тому застосування тактичних прийомів допиту є неминучим, але водночас повинна бути неухильно забезпечена законність, дотримання прав та інтересів допитуваного.

Метою використання тактичних прийомів є створення умов для виявлення, збору, оцінки і використання доказової інформації. До критеріїв допустимості застосування тактичних прийомів відносять: точну відповідність прийому сутності закону, наукову його обґрунтованість, відповідність моральним нормам.

Застосування тих чи інших тактичних прийомів допиту багато в чому залежить від того, чи допитувалася раніше конфліктуюча особа, чи вона допитується вперше, в якій ситуації проводиться допит, в якому психологічному стані знаходиться допитуваний.

Конфліктні ситуації виникають у випадках відмови особи від показань, давання помилкових показань, навмисного умовчання про деякі факти, обмови під час допитів окремих осіб.

Поява конфлікту можлива і у тих випадках, коли слідчий в силу різних обставин помиляється стосовно дійсної участі певної особи і вважає, що допитуваний дає неправдиві показання.

Спілкування у ході допиту прийнято поділяти на вільну розповідь, порушення питань і пред'явлення доказів. Звідси і тактичні прийоми доцільно класифікувати за цими ознаками [8, с. 24].

У процесі вільної розповіді не рекомендується вести запис протоколу, бажано обмежуватися нотатками. Неуважне ставлення до розповіді допитуваного, наприклад, розмова по телефону, виконання якоїсь іншої роботи, показ поінформованості слідчого про предмет вільної розповіді нерідко є початком конфліктної ситуації.

Правильно визначена з самого початку допиту тактика дозволяє слідчому закласти підвалини психологічного контакту і активного керування спілкуванням на наступних стадіях допиту. Вільна розповідь є необхідним етапом обміну інформацією, в її ході слід-

чий визначає і коригує лінію своєї подальшої поведінки.

Якщо допит проводиться без підготовки, то слідчий повинен обрати таку тактику, щоб зробити першу “розвідку” про характер особи допитуваного. Іноді на початку допиту під час заповнення анкетних даних і встановлення особи допитуваного корисно постановкою сторонніх питань перевести спілкування на вільну тему, природно, не фіксуючи питання і відповіді на них у протоколі. Потім поступово повернутися до постановки питань для вільної розповіді про обставини злочину.

Тактичні прийоми керування спілкуванням у ході вільної розповіді допитуваного. Вільна розповідь починається постановкою запитання допитуваному у найбільш загальній формі, наприклад: “Розкажіть, будь ласка, що вам відомо про напад на гр. В.С. Іванова біля кінотеатру “Палац”.

Допитуваному надається можливість вільно викласти показання. Такий прийом допомагає краще зосередитися, згадати все бачене або чути, більш правильно і точно відтворити деталі суб'єктивного образу. Причому допитуваний може повідомити таку інформацію, про характер якої слідчий не передбачав і не прагнув її одержати.

Не слід без причини ставити запитання, що відволікають від мети допиту і порушують послідовність оповідання. Переривати допитуваного допустимо лише тоді, коли він явно виходить за межі теми поставленого запитання, говорить занадто тихо і невиразно. Після закінчення вільної розповіді слідчий ставить уточнюючі, контрольні запитання, може запропонувати повторити початок або якийсь епізод розповіді.

Тактичні прийоми керування спілкуванням при постановці питань допитуваному. Постановка запитань є одним з поширених прийомів управління спілкуванням узагалі. Після вільної розповіді найчастіше стає ясним характер ситуації спілкування: конфліктна або безконфліктна.

У безконфліктній ситуації, коли позиція допитуваного позитивна, тактичне завдання допиту полягає в збереженні безконфліктного характеру спілкування, перевірці правдивості і вірогідності отриманих показань, наданні допомоги допитуваному з метою відновлення в його пам'яті забутого, одержання нових доказових фактів. Для цього використовується допит у різних планах: допитуваному пропонують спочатку розповісти все, що він знає про факт, а потім відтворити викладене частинами із середини або з кінця. Кожна частина показання уточнюється детально. Іноді цей прийом називають деталізованим допитом [9, с. 165].

Для відновлення у пам'яті допитуваного забутих фактів використовуються тактичні прийоми, які збуджують асоціативні зв'язки, що дає можливість упорядковувати допитом осіб, які добросовісно помиляються, або осіб, які неправильно відтворюють факти чи явища, що спостерігаються. У цьому випадку застосовуються наступні три тактичні прийоми:

1) асоціація за суміжністю, коли забуте відновлюється у зв'язку з відтворенням попередньої або наступної події. Наприклад, під час встановлення часу події слід допитати про дії свідка до появи на місці події;

2) асоціації за схожістю, тобто нагадування про

аналогічний факт або пред'явлення предмета, схожого з тим, який допитуваний спостерігав раніше;

3) асоціації за протилежністю (контрасту), тобто збудження уявлення про протилежний об'єкт.

Тактичним прийомом, що відновлює забуте у пам'яті допитуваного, є пред'явлення матеріальних джерел доказової інформації або речових доказів, пов'язаних із забутими фактами. Допитуваний впізнає предмет, який бачив у момент злочину, і згадує деталі. З цією метою іноді використовують допит на місці події, коли повторне його сприйняття у пам'яті забезпечує факти.

Отже, з урахуванням викладеного вище, можна зробити такі підсумки. Тактичні прийоми допиту є засобами, за допомогою яких слідчий керує процесом спілкування та отримує об'єктивну інформацію від допитуваних.

До загальних тактичних прийомів допиту належать: а) прогнозування та планування допиту (власне підготовка до допиту); б) встановлення психологічного контакту; в) викладення показань у формі вільної розповіді; г) задавання запитань допитуваному; д) пред'явлення доказів; є) актуалізація забутого в пам'яті допитуваного [10, с. 164].

Постановка запитань являє собою форму спілкування, без якої не обходиться обмін думками, судженнями між людьми. Слідчий ставить запитання, а допитуваний відповідає на них – це зміст процесуального спілкування під час допиту.

З логічного боку питання – це форма думки, що містить знання і незнання, причому знання перебувають у згорнутому вигляді, а незнання підкреслюється, виводиться на передній план. А тому запитання під час спілкування у ході допиту необхідно ставити так, щоб допитуваний розповідав менше відомої слідчому інформації і більше невідомої. З цієї метою на підставі загальних вимог формальної логіки розроблено наступні тактичні правила формулювання і постановки запитань.

1. Запитання повинно бути конкретним і стосуватися однієї якої-небудь обставини, не містити дозначності й припускати розгорнуту відповідь.

2. Запитання не повинно давати привід для можливої відповіді, наприклад: “Чи міг хто-небудь бачити вас після 22-ї години?”.

3. Не слід підкреслювати запитання, які цікавлять слідство, і показувати, яке значення надається відповідям на них. Основне запитання краще ставити зненацька, поряд з іншими.

4. Неможна ставити допитуваному навідні і запитання-пастки, тобто такі, які прямо чи побічно підказують йому певну відповідь, наприклад, запитувати: “Чи не в червоному платті була дівчинка?”, “Вас було троє?” “Ніж Кулагін тримав у лівій руці?”. Правильно сформульовані запитання у цих випадках повинні говорити: “Якого кольору плаття було на дівчинці?”, “Скільки з вами було людей?”, “У кого був ніж?”, “В якій руці тримав ніж Кулагін?” тощо.

У криміналістичній тактиці розрізняють запитання: основні, додаткові, уточнюючі, нагадуючі, деталізуючі і контрольні. Основні запитання спрямовані на з'ясування предмета допиту. Зміст запитання і вибір моменту його постановки визначаються конкретними

обставинами справи, планом допиту.

Додаткові запитання ставляться для з'ясування фактів, упущених допитуваним у вільній розповіді. Тому заздалегідь передбачати постановку додаткових запитань неможливо.

Уточнюючі запитання спрямовані на конкретизацію показань про факти, явища. Вони завжди стосуються сутності відомостей, що повідомляються: розмірів, відстаней, часу, місця, ознак особи і предметів, суми, ваги і кількості, кольору, форми тощо. Уточнюючі запитання нерідко використовуються для перевірки і оцінки показань, викриття неправди.

Нагадуючі запитання ставляться для з'ясування супутніх фактів чи подій, що цікавлять слідчого, про які допитуваний забув розповісти. Як правило, нагадуючі запитання пов'язані з обставинами, що передували події, супроводжували її або слідували за нею.

Деталізуючі запитання допомагають розкрити сутність деталей, частин, цілого (предмета, події, факту), вони одночасно є засобом перевірки показань. Такі запитання не пов'язані прямо (причинно) з фактом події, що з'ясується (у цьому їх відмінність від уточнюючих), але сприяють правильній оцінці показань допитуваного. Наприклад, під час допиту свідка, який заявляє, що бачив передачу хабара обвинуваченому, деталізуючими будуть запитання про обстановку приміщення, місця передачі хабара і місця; звідки свідок бачив тощо [4, с. 388].

ВИСНОВКИ

Допит – це процесуальна слідча дія, що полягає в отриманні і фіксації у встановленому законом порядку показань свідків, потерпілих, підозрюваних або обвинувачених про відомі їм факти та фактичні обставини, що мають значення для всебічного, повного, об'єктивного і неупередженого розслідування кримінальної справи. Для ефективного його проведення слідчому необхідно добре розумітися у психології допитуваних, уміти встановлювати з ними правильні взаємовідносини, варіювати методи психологічного впливу чи тактичними прийомами залежно від конкретної слідчої ситуації, особистості допитуваного, наявних доказів тощо.

За якістю одержуваних відомостей допит поділяється на допит особи, що дає завідомо неправдиві показання, і допит особи, яка повідомляє правдиві відомості. Показання особи можуть поділятися на достовірні, які відповідають істині, і недостовірні, якщо допитуваний в силу різних причин допускає у своїх свідченнях різні неточності, спотворення тощо.

Залежно від складності слідчої ситуації, розрізняється допит у конфліктній ситуації і допит у безконфліктній ситуації.

Загальним процесуальним завданням допиту є отримання від кожного допитуваного всіх відомих йому достовірних відомостей про факти та обставини, за яких відбулася розслідувана подія, та про осіб, до неї причетних.

Список використаних джерел

1. Карнеева Л. М. Особенности тактики допроса несовершеннолетних: Учебно-методическое пособие. Волгоград, 1988. 47 с.
2. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні,

організаційні, тактичні аспекти). К., 2009. 126 с.

3. Андреев О.О., Заєць Д.Д., Пряхін Є.В. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій: навч. посібник. Х., 2011. 184 с.

4. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К., 2014. 588 с.

5. Процюк О.М. Тактичні прийоми під час проведення допиту неповнолітніх, підозрюваних у конфліктній ситуації. Митна справа. 2015. № 1 (97). Ч. 2, Книга 1. С. 88-95.

6. Васильев А.Н. Следственная тактика. М., 2006. 200 с.

7. Шепітько В.Ю. Криміналістика. К., 2010. 728 с.

8. Пряхін Є.В. Слідча тактика: навч. посібник. Львів, 2011. 116 с.

9. Сабадаш В.П. Криміналістика: навч. посіб. К., 2013. 228 с.

10. Удалова Л.Д. Особливості проведення вербальних слідчих дій. Підприємництво, господарство і право. 2015. № 11. С. 164-165.

References

1. Karneeva L.M. Features of the tactics of interrogation of minors: tutorial. Volgograd, 1988. 47 p. (in Russian)

2. Veselskyi V.K. Modern problems of interrogation

(procedural, organizational, tactical aspects). Kyiv, 2009. 126 p. (in Ukrainian)

3. Andrieiev O.O., Zaiets D.D., Priakhin Y.V.. Features of tactics of carrying out separate investigative actions: tutorial. Kharkiv, 2011. 184 p. (in Ukrainian)

4. Saltevskiy M.V. Forensics (in the modern presentation): textbook. Kyiv, 2014. 588 p. (in Ukrainian)

5. Protsiuk O.M. Tactical techniques during the interrogation of minors suspected of conflict situation. Customs. 2015. № 1 (97). Part 2, Book 1. pp. 88-95. (in Ukrainian)

6. Vasilyev A.N. Investigative tactics. Moscow, 2006. 200 p. (in Russian)

7. Shepitko V.Y. Forensic science. Kyiv, 2010. 728 p. (in Ukrainian)

8. Priakhin Y.V. Investigative tactics: tutorial. Lviv, 2011. 116 p. (in Ukrainian)

9. Sabadash V.P. Forensic science: tutorial. Kyiv, 2013. 228 p. (in Ukrainian)

10. Udalova L.D. Features of verbal investigative actions. Entrepreneurship, economy and law. 2015. № 11. pp. 164-165. (in Ukrainian)

КРАМАР

Олег Михайлович

УДК 338.45:69:331.108:005.332.2-044.96

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРНИХ ЗМІН У КАДРОВОМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВвикладач, Львівський
університет бізнесу та
праваDEVELOPMENT TRENDS AND STRUCTURAL DISORDERS IN THE HUMAN
RESOURCE PROVISIONDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).2](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).2)**KRAMAR Oleh Mykhailovych** – lecturer, Lviv university of business and law

У статті охарактеризовано динаміку кількості зайнятих працівників у розрізі великих, середніх та малих будівельних підприємств, а також у розрізі видів будівельної діяльності протягом періоду 2010-2018 рр. Запропоновано послідовність розрахунків структурних змін кадрового забезпечення будівельних підприємств. На основі розрахунків індексу, швидкості та інтенсивності структурних змін у кадровому забезпеченні підприємств за видами будівельних робіт встановлено їх динаміку протягом періоду 2010-2018 рр.

* * *

В статье охарактеризована динамика численности занятых работников в разрезе крупных, средних и малых строительных предприятий, а также в разрезе видов строительной деятельности в течение периода 2010-2018 гг. Предложена последовательность расчетов структурных изменений кадрового обеспечения строительных предприятий. На основе расчета индекса, скорости и интенсивности структурных изменений в кадровом обеспечении предприятий по видам строительных работ установлено их динамику в течение периода 2010-2018 гг.

* * *

The article describes the dynamics of the number of employees employed by large, medium and small construction enterprises, as well as by types of construction activities during the period 2010-2018. On the basis of calculations of the index, speed and intensity of structural changes in the personnel supply of enterprises by types of construction works, their dynamics during the period 2010-2018 was established.

The purpose of the paper is to identify trends in development and structural changes in the staffing of the functioning of construction enterprises.

The functioning of construction enterprises is currently occurring under difficult conditions of external and internal threats to Ukraine's national security, which is reflected by a number of negative socio-economic trends. In particular, human resources, as one of the key factors in the development of construction enterprises, have declined significantly in recent years. This is due to a number of objective and subjective reasons, one of which is the activation of labor migration. After a rapid decrease in the number of employees at construction enterprises during 2010-2015, from 2017, a positive trend is observed. The results of the analysis show that the greatest impact of staffing in the construction of residential and non-residential buildings and specialized construction works in the study period is traced in 2018, and in the construction of engineering structures - in 2012, where the intensity of structural changes showed the highest value. The lion's share of all employees work in small construction enterprises - 156.1 thousand people (53%), medium-sized enterprises - 109.3 thousand people and significantly fewer in large enterprises - 6.8 thousand people (2.5%) in 2018. Changes in the structure of employment by size of enterprises over the years 2010-2018 are observed. The largest number of employees is observed in enterprises specializing in the construction of buildings - about 150 thousand people, including the construction of residential and non-residential buildings - 138.6 thousand people and the organization of construction of buildings - 11.4 thousand people.

Ключові слова: зайняті працівники, персонал, структурні зміни, будівельні підприємства

Ключевые слова: занятые работники, персонал, структурные изменения, строительные предприятия

Keywords: employed workers, staff, structural changes, construction companies

ВСТУП

Функціонування будівельних підприємств у теперішній час відбувається у складних умовах зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України, що відображається низкою негативних соціально-економічних тенденцій. Зокрема, кадровий потенціал, як один із ключових факторів розвитку будівельних підприємств, останніми роками суттєво ослаб. Це пов'язано із низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, однією з яких є активізація трудової міграції.

МЕТА роботи полягає у визначенні тенденцій розвитку та структурних змін у кадровому забезпеченні функціонування будівельних підприємств.

У процесі дослідження використано методи аналізу,

синтезу, визначення структурних змін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Після стрімкого зменшення кількості зайнятих працівників на будівельних підприємствах протягом 2010-2015 рр. з 2017 р. простежується позитивна динаміка (у 2017 р. – 257,8 тис. осіб, 2018 р. – 272,2 тис. осіб) (табл. 1).

Лева частка усіх зайнятих працюють на малих будівельних підприємствах – 156,1 тис. осіб (53 %), на середніх – 109,3 тис. осіб та значно менше на великих підприємствах – 6,8 тис. осіб (2,5 %) у 2018 р. Простежуються зміни у структурі зайнятості за розмірами підприємств протягом 2010-2018 рр.:

– на малих підприємствах: з 53 % у 2010 р. до 57 % у 2018 р.;

Таблиця 1

Динаміка кількості зайнятих працівників у розрізі великих, середніх та малих будівельних підприємств протягом періоду 2010-2018 рр. [сформовано за [1]]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2017	2018
Всього на будівельних підприємствах (осіб)	472082	432723	411099	371664	286108	248099	257785	272157
на великих підприємствах (осіб)	12951	11272	10476	10251	2305	3255	4647	6796
частка (%)	2,7	2,6	2,6	2,8	0,8	1,3	1,8	2,5
на середніх підприємствах (осіб)	209012	196837	187947	165423	131482	108465	103440	109280
частка (%)	44,3	45,5	45,7	44,5	46,0	43,7	40,1	40,2
на малих підприємствах (осіб)	250119	224614	212676	195990	152321	136379	149698	156081
частка (%)	53,0	51,9	51,7	52,7	53,2	55,0	58,1	57,3

– на середніх підприємствах: з 44,3 % у 2010 р. до 40,2 % у 2018 р.;

– на великих підприємствах: з 2,7 % у 2010 р. до 2,5 % у 2018 р.

Найбільше зайнятих працівників простежується на підприємствах, що спеціалізуються на будівництві будівель – близько 150 тис. осіб, зокрема на будівництві житлових і нежитлових будівель – 138,6 тис. осіб та організації будівництва будівель – 11,4 тис. осіб (табл. 2).

У контексті нашого дослідження вважаємо доцільним визначення структурних змін у кадровому забезпеченні будівельних підприємств за наступною послідовністю розрахунків (рис. 1).

Так, за масу структурних змін (МКЗб) прийнято частку зайнятих працівників за конкретним напрямом будівництва (будівництва житлових і нежитлових бу-

динків; будівництва інженерних споруд; спеціалізованих будівельних робіт) протягом періоду дослідження: 2010-2018 рр. (базовий період (М₀КЗб): 2010 р. – період початку відновлення економіки після фінансово-економічної кризи 2008 р.) (табл. 3).

Результати аналізу показують, що найбільший вплив кадрового забезпечення у будівництві житлових і нежитлових будівель (рис. 2) та спеціалізованих будівельних роботах (рис. 3) у досліджуваному періоді простежується у 2018 р., а у будівництві інженерних споруд (рис. 4) – у 2012 р., де показник інтенсивності структурних змін показав найвище значення:

– у будівництві житлових і нежитлових будівель: “-0,27”;

– у спеціалізованих будівельних роботах: “-0,05”;

– у будівництві інженерних споруд: “-0,02”.

Таблиця 2

Динаміка кількості зайнятих працівників на будівельних підприємствах у розрізі видів будівельної діяльності протягом періоду 2010-2018 рр. [сформовано за [1]]

	2010	2012	2014	2016	2018
<i>I</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
БУДІВНИЦТВО БУДІВЕЛЬ	269303	230105	157794	139031	149959
організація будівництва будівель	12032	11200	8593	8593	11377
будівництво житлових і нежитлових будівель	257271	218905	149201	130438	138582
БУДІВНИЦТВО СПОРУД	76839	72982	46648	39123	45108
Будівництво доріг і залізниць	34621	34140	20380	19611	24819
будівництво доріг і автострад	19961	22361	13110	15288	19377
будівництво залізниць і метрополітену	8608	5839	4847	2769	2668
будівництво мостів і тунелів	6052	5940	2423	1554	2774
Будівництво комунікацій	25041	21480	15034	12189	13575
будівництво трубопроводів	15385	12292	7511	6063	5305
будівництво споруд електропостачання та телекомунікацій	9656	9188	7523	6126	8270
будівництво інших споруд	17177	17362	11234	7323	6714
будівництво водних споруд	3412	2453	1247	980	944
будівництво інших споруд, н.в.і.у.	13765	14909	9987	6343	5770
СПЕЦІАЛІЗОВАНІ БУДІВЕЛЬНІ РОБОТИ	125940	108012	81666	68877	77090
Знесення та підготовчі роботи на будівельному майданчику	12030	8831	5842	4740	4429
знесення	1043	1696	544	430	479
підготовчі роботи на будівельному майданчику	8250	4012	2796	2765	2705
розвідувальне буріння	2737	3123	2502	1545	1245

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
Електромонтажні, водопровідні та інші будівельно-монтажні роботи	83101	74927	57784	49959	54397
електромонтажні роботи	32909	33884	25994	22246	22858
монтаж водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування	35753	26757	18552	16369	18253
інші будівельно-монтажні роботи	14439	14286	13238	11344	13286
Роботи із завершення будівництва	5923	4292	3479	3054	4203
штукатурні роботи	1198	874	817	676	663
установлення столярних виробів	1443	710	452	386	606
покриття підлоги й облицювання стін	1318	1009	742	532	813
малярні роботи та скління	1039	558	489	439	469
інші роботи із завершення будівництва	925	1141	979	1021	1652
Інші спеціалізовані будівельні роботи	24886	19962	14561	11124	14061
покрівельні роботи	2020	1703	931	854	1002
інші спеціалізовані будівельні роботи, н.в.і.у.	22866	18259	13630	10270	13059

Рис. 1. Послідовність розрахунків структурних змін кадрового забезпечення будівельних підприємств [модифіковано та сформовано автором]

Таблиця 3
Динаміка структурних змін у кадровому забезпеченні підприємств за видами будівельних робіт протягом періоду 2010-2018 рр. [розраховано за [1]]

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Маса структурних змін (%)	при будівництві житлових і нежитлових будівель							
	3,17	3,00	2,77	2,51	2,37	2,40	2,46	2,52
	при будівництві інженерних споруд							
	0,91	0,95	0,87	0,74	0,66	0,67	0,73	0,76
	при спеціалізованих будівельних роботах							
	1,47	1,41	1,37	1,30	1,19	1,19	1,25	1,29

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Індекс структурних змін (%)	при будівництві житлових і нежитлових будівель							
	0,94	0,89	0,82	0,74	0,70	0,71	0,73	0,74
	при будівництві інженерних споруд							
	0,95	0,98	0,90	0,77	0,68	0,70	0,76	0,78
	при спеціалізованих будівельних роботах							
	0,93	0,89	0,87	0,82	0,75	0,75	0,79	0,82
Швидкість структурних змін (%)	при будівництві житлових і нежитлових будівель							
	-0,22	-0,19	-0,20	-0,22	-0,20	-0,16	-0,13	-0,11
	при будівництві інженерних споруд							
	-0,05	-0,01	-0,03	-0,06	-0,06	-0,05	-0,03	-0,03
	при спеціалізованих будівельних роботах							
	-0,11	-0,09	-0,07	-0,07	-0,08	-0,07	-0,05	-0,04
Інтенсивність структурних змін (%)	при будівництві житлових і нежитлових будівель							
	-0,69	-0,58	-0,56	-0,55	-0,48	-0,39	-0,33	-0,27
	при будівництві інженерних споруд							
	-0,05	-0,01	-0,03	-0,04	-0,04	-0,03	-0,02	-0,02
	при спеціалізованих будівельних роботах							
	-0,16	-0,12	-0,10	-0,09	-0,09	-0,08	-0,06	-0,05

Рис. 2. Графічне відображення динаміки структурних змін у кадровому забезпеченні підприємств при будівництві житлових і нежитлових будівель протягом періоду 2010-2018 рр. [сформовано автором]

Рис. 3. Графічне відображення динаміки структурних змін у кадровому забезпеченні підприємств при спеціалізованих будівельних роботах протягом періоду 2010-2018 рр. [сформовано автором]

Рис. 4. Графічне відображення динаміки структурних змін у кадровому забезпеченні підприємств при будівництві інженерних споруд протягом періоду 2010-2018 рр. [сформовано автором]

ВИСНОВКИ

Окреслені зміни у кадровому забезпеченні у житловому і нежитловому будівництві та виконанні спеціалізованих будівельних робіт в основному пов'язані із тенденціями на ринку праці. Попри загальний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили, що відображається професійно-кваліфікаційною невідповідністю, у 2018 р. суттєво зріс рівень зайнятості, викликаний змінами до законодавства у сфері пенсійного забезпечення (згідно з якими із початку 2018 р. посилено вимоги до страхового стажу для призначення пенсій за віком), а також поступовим зростанням заробітних плат протягом останніх трьох років. Відбулося збільшення участі у робочій силі населення віком від 50 до 59 років, також відчутно зросла кількість осіб

віком від 35 до 39 років.

Активізація кадрового забезпечення у будівництві інженерних споруд у 2012 р. пов'язана із різким зростанням обсягів підрядних робіт потягом 2011-2012 рр. в основному за рахунок бюджетних замовлень на засадах залучення великої кількості тимчасової робочої сили.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Official site of the Ukrainian State Statistics Service. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (in Ukrainian)

ДМИТРИЄВА

Оксана Іллівна

oksahnadu@gmail.com

УДК 314.7

ФАКТОРНІ ТА ПРОГНОЗНІ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИFACTORS AND FORECAST ASSESSMENTS OF INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE

к.е.н., доцент, Харківський
національний автомобільно-
дорожній університет

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).3](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).3)

DMYTRIIEVA Oksana Illivna – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University

Результати моделювання доводять, що розроблена імітаційна модель інноваційної поведінки об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону має значний потенціал по поясненню особливостей інноваційної їх поведінки, визначенню та впровадженню першочергових інноваційних проєктів. Факторні та прогнозні оцінки інноваційного розвитку транспортної інфраструктури Київського регіону дозволяють оцінити вплив на інноваційну поведінку тих чи інших факторів, у т.ч. ступінь розвиненості елементів інноваційної інфраструктури та ефективність заходів державного регулювання інноваційної активності об'єктів транспортної інфраструктури у координатах двовимірної матриці «Ефективність-Надійність».

* * *

Результаты моделирования показывают, что разработанная имитационная модель инновационного поведения объектов транспортной инфраструктуры Киевского региона имеет значительный потенциал по объяснению особенностей их инновационного поведения, определению и внедрению первоочередных инновационных проектов. Факторные и прогнозные оценки инновационного развития транспортной инфраструктуры Киевского региона позволяют оценить влияние на инновационное поведение тех или иных факторов, в том числе степень развитости элементов инновационной инфраструктуры и эффективность мер государственного регулирования инновационной активности объектов транспортной инфраструктуры в координатах двумерной матрицы «Эффективность-Надежность».

* * *

Introduction. Due to the introduction of the euro integration vector of the Ukrainian economy development, the modernization and adaptation of the transport infrastructure to the EU standards should take place. For ensuring the efficient operation of transport infrastructure, it is necessary to develop a new, more efficient management model in the form of a national innovative transport HUB.

The purpose of the paper is the offering of mechanism for the innovative development of transport infrastructure based on factor and forecast estimates.

Results. The proposed mechanism of the state regulation of development of national innovative transport HUB is to transform the impact of the environment as the main source of innovation change, which simultaneously serves as a source of resources that infrastructure as an open system uses at the input of its activities to ensure the expected result. The possibility of implementing the proposed mechanism of the state regulation of development of the national innovative transport HUB was analyzed on the basis of the results of activities of individual entities that are part of the transport infrastructure of the Kyiv region.

Conclusion. The simulation results prove that the developed simulation model of innovative behavior of the transport infrastructure objects has considerable potential for explaining the peculiarities of the innovative behavior of the transport infrastructure objects of the Kyiv region, identifying and implementing priority innovative projects. Factor and predictive assessments of the innovative development of transport infrastructure of the Kyiv region, allows to evaluate the impact on the innovative behavior of certain factors, including the degree of development of elements of innovative infrastructure and the effectiveness of measures for state regulation of innovative activity of transport infrastructure objects in the coordinates of two-dimensional matrix "Efficiency-Reliability".

Ключові слова: інноваційний розвиток, транспортна інфраструктура, національний інноваційний транспортний HUB

Ключевые слова: инновационное развитие, транспортная инфраструктура, национальный инновационный транспортный HUB

Keywords: innovative development, transport infrastructure, national innovative transport HUB

ВСТУП

У зв'язку із впровадженням євроінтеграційного вектора розвитку економіки України має відбуватися модернізація й адаптація транспортної інфраструктури до стандартів ЄС, принципів управління, технічних умов і високих технологій у наданні транспортних послуг. Технічне забезпечення цього процесу виконує

система транспортної інфраструктури. До об'єктів транспортної інфраструктури відносяться: шляхи сполучення; технічні споруди; вантажні та пасажирські вокзали і станції; агентства з продажу квитків і організації перевезень; логістичні центри; склади; інженерні мережі; транспортні комунікації. Для забезпечення ефективної роботи транспортної інфраструктури необхідно формування нової, більш ефективної моде-

лі управління у вигляді національного інноваційного транспортного HUB.

Проблемами організаційного та логістичного забезпечення функціонування транспортної інфраструктури займалися закордонні вчені Є. Аткинсон, Р. Беллон, Р. Денехольц, Г. Домінгес, Дж.М. Кларк, Г. Ланкастер, Т. Левитт, Р. Мічман, Р. Снайдер, Р. Стюарт, Д. Уелд, Дж. Хескетт, А. Шоу. Напрями перспективного розвитку транспортної інфраструктури як ланки національного господарства, її модернізації та реструктуризації визначено в роботах вітчизняних та закордонних вчених: Л.Г. Абалкіна [1], О.О. Бакаєва [2], Н.І. Богомолрової [3], Ю.Б. Голляка [4], В.Л. Диканя [5], Л.Г. Зайончика [6], Н.М. Колесникової [7], О.М. Котлубая [8], В.Н. Лившица [9], М.В. Макаренка [10], Ю.С. Пашенка [11], В.І. Чекаловця [12] та ін. Практично всі ці автори свої дослідження присвятили розробленню теоретичних і методичних положень управління розвитком транспортної інфраструктури в умовах нестабільної економіки, раціональному плануванню розвитку транспортної інфраструктури, стратегії плану її розвитку. Для визначення оптимальних шляхів здійснення інновацій у транспортній інфраструктурі неможливо без розробки відповідного механізму та впровадження моделей факторних і прогнозних оцінок інноваційного розвитку транспортної інфраструктури.

МЕТА роботи полягає у розробленні механізму інноваційного розвитку транспортної інфраструктури на основі врахування факторних і прогнозних оцінок.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використані такі загальнонаукові та специфічні методи дослідження: аналіз і синтез, узагальнення, економічне моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Запропонований механізм державного регулювання інноваційним розвитком національного інноваційного транспортного HUB наглядно представлено на рис. 1.

Виходом у рамках запропонованого механізму (рис. 1) відповідно до запропонованого змісту шести складових національного інноваційного транспортного HUB є нова конфігурація цих складових та процесів, які відповідають за інноваційний розвиток національного інноваційного транспортного HUB, та додатково створюють потенціал його зростання.

Основним «рушійним елементом» взаємодії складових всередині механізму є прийняття відповідних рішень стосовно методів державного регулювання інноваційним розвитком HUB. Ця сукупність методів представляє собою варіативну складову, що залежить від наявності потенціалу змін і впливу зовнішніх факторів. Прийняття управлінських рішень стосовно методів державного регулювання інноваційним розвитком HUB реалізується відповідними керівниками структурних підрозділів та окремих об'єктів транспортної інфраструктури. Ці керівники мають реалізувати стратегічні плани інноваційного розвитку HUB, науководослідні та дослідно-конструкторські розробки щодо реалізації запланованих проектів інноваційних змін

HUB, забезпечувати постійний моніторинг процесу впровадження запланованих заходів. Аналіз можливості впровадження запропонованого механізму державного регулювання інноваційним розвитком національним інноваційним транспортним HUB було здійснено на основі результатів діяльності окремих об'єктів, що входять до складу транспортної інфраструктури Київського регіону. За даними діяльності цих об'єктів за 2019 р. було проведено кластерний аналіз (рис. 2).

Як свідчать дані рис. 2, найвищий рівень розвитку мають об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону, які потрапили до кластера 4 (рис. 3).

Як свідчать дані рис. 3 до кластера 4 потрапили три об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону: 1 – міжнародні автомобільні дороги; 2 – швидкісний залізничний експрес до аеропорту «Бориспіль»; 6 – залізничні станції.

Об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону, які потрапили до кластера 3 (наступний за рівнем розвитку), наведені на рис. 4.

Як свідчать дані рис. 4, до кластера 3 потрапили вісім об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону: 3 – головні колії Південно-Західній залізниці в області; 4 – міжнародні аеропорти; 5 – магістральні залізничні напрями; 8 – аеропорти, аеродроми; 9 – комбіновані та однопілонові вантові мости; 10 – залізнично-автомобільні мости; 11 – автомобільні мости; 13 – залізничні мости.

Об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону, які потрапили до кластера 2 (наступний за рівнем розвитку), наведені на рис. 5.

Як свідчать дані рис. 5, до кластера 2 потрапили 12 об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону: 7 – національні автомобільні дороги; 11 – тролейбусні депо; 14 – лінії/маршрути трамвая; 15 – лінії / маршрути тролейбуса; 16 – пункти технічного обслуговування, контрольо-технічного обслуговування вантажних вагонів, контрольні пости, промивочно-пропарювальні підприємства, пункти екіпірування рефрижераторних секцій, пости безпеки та сортування; 17 – спеціалізовані виробничі дільниці, експлуатаційні підприємства технічного обслуговування і ремонту пасажирського рухомого складу (трамвай); 18 – спеціалізовані виробничі дільниці, експлуатаційні підприємства технічного обслуговування і ремонту пасажирського рухомого складу (тролейбус); 19 – організації, підприємства, пункти з ремонту, технічного обслуговування залізничного транспорту; 20 – авторемонтні і шиноремонтні підприємства, станції та бази технічного обслуговування автомобілів; 21 – спеціалізовані виробничі дільниці, підрозділи технічного обслуговування і ремонту пасажирського рухомого складу (метрополітен); 22 – організації, підприємства, пункти технічного обслуговування, ремонту і екіпірування пасажирських поїздів; 23 – регіональні автомобільні дороги.

Об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону, які потрапили до кластера 1 (найнижчий за рівнем розвитку), наведені на рис. 6.

Рис. 1. Механізм державного регулювання інноваційним розвитком національним інноваційним транспортним HUB [авторська розробка]

Рис. 2. Результати кластерного аналізу рівня розвитку окремих об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону [розраховано автором]

Members of Cluster Number 4 (Вих.дан) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 3 cases				
Case No. C 1	Case No. C 2	Case No. C 6		
11,13897	7,748605	10,22619		

Рис. 3. Об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону, які потрапили до кластера 4 [розраховано автором]

Members of Cluster Number 3 (Вих.дан) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 8 cases								
Case No. C 3	Case No. C 4	Case No. C 5	Case No. C 8	Case No. C 9	Case No. C 10	Case No. C 12	Case No. C 13	
Distance 4.464052	6.870947	4.746743	3.355895	3.719732	6.000688	4.752769	5.217041	

Рис. 4. Об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону, які потрапили до кластера 3 [розраховано автором]

Members of Cluster Number 2 (Вих.дан) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 12 cases												
Case No. C 7	Case No. C 11	Case No. C 14	Case No. C 15	Case No. C 16	Case No. C 17	Case No. C 18	Case No. C 19	Case No. C 20	Case No. C 21	Case No. C 22	Case No. C 23	
Distance 9,046165	6,102861	6,078459	10,66630	7,820067	4,700593	9,290796	3,553383	6,095329	6,101097	5,059995	4,326123	

Рис. 5. Об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону, які потрапили до кластера 2 [розраховано автором]

Members of Cluster Number 1 (Вих.дан) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 20 cases																			
Case No. C 25	Case No. C 26	Case No. C 27	Case No. C 28	Case No. C 29	Case No. C 30	Case No. C 31	Case No. C 32	Case No. C 33	Case No. C 34	Case No. C 35	Case No. C 36	Case No. C 37	Case No. C 38	Case No. C 39	Case No. C 40	Case No. C 41	Case No. C 42	Case No. C 43	
7,163511	4,794461	3,347438	6,363785	3,161841	4,026736	2,896927	2,916484	3,146239	1,201364	3,895316	2,279973	2,624239	3,308602	3,934019	1,996135	2,388647	3,334339	2,731851	

Рис. 6. Об'єкти транспортної інфраструктури Київського регіону, які потрапили до кластера 1 [розраховано автором]

Як свідчать дані рис. 6, до кластера 1 потрапили 20 об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону: 24 – балкові автомобільні мости; 25 – авто-станції для забезпечення міжнародного, міжміського та приміського автобусного сполучення; 26 – трамвайні зупинки; 27 – метромости; 28 – станції метрополітену; 29 – лінії метрополітену; 30 – територіальні автомобільні дороги; 31 – тягові підстанції; 32 – трамвайні депо; 33 – двосторонні трамвайні шляхи; 34 – швидкісна лінія трамваю; 35 – трамвайно-залізничний гейт; 36 – міжміські та приміські (внутрішньообласні) автобусні маршрути загального користування, що не виходять за межі території Київської області; 37 – автобусні парки; 38 – споруди енергетичного господарства і зв'язку; 39 – лінії маршрутних таксі; 15 – лінії/маршрути тролейбуса; 40 – лінії/станції фунікулера; 41 – річкові вокзали, порти; 42 – траси міського електропоїзда (міської електрички); 43 – станції міського електропоїзда (міської електрички).

Для визначення першочергових проектів інноваційного розвитку HUB доцільно використати показники ентропії, що повною мірою дозволить пояснити механізм поширення інновацій. Ентропія (постійний приріст зовнішньої ентропії) здійснює стимулюючу дію, підштовхуючи до інноваційних перетворень. Для того щоб прийняти рішення про необхідність впровадження того або іншого інноваційного проекту, необхідно так чи інакше оцінити ефективність його інноваційного розвитку. Методикою, яка враховує надійність економічних систем, є методика обліку альтернативи «Ефективність-Надійність» [13, с. 13] (рис. 7).

Побудову фактичної діаграми «Ефективність-На-

дійність» реалізації інноваційних проектів розвитку транспортної інфраструктури Київського регіону пропонується здійснити за допомогою інтегральних показників за критеріями «Ефективність/Надійність», розрахованих методом таксономії.

Етапи розрахунків:

1. Спочатку складається вихідна матриця часткових показників всіх об'єктів транспортної інфраструктури:

– для оцінки ефективності:

$$E = [E_i^{C_{16}}; E_i^{C_{21}}; E_i^{C_{24}}; E_i^{C_{25}}; E_i^{C_{27}}; E_i^{C_{32}}; E_i^{C_{41}}; E_i^{C_{52}}; E_i^{C_{53}}],$$

– для оцінки надійності:

$$H = [H_i^{C_{13}}; H_i^{C_{14}}; H_i^{C_{15}}; H_i^{C_{23}}; H_i^{C_{26}}; H_i^{C_{28}}; H_i^{C_{31}}; H_i^{C_{62}}; H_i^{C_{63}}; H_i^{C_{64}}].$$

Попередньо всі часткові показники шести складових національного інноваційного транспортного HUB, які за результатами факторного аналізу були віднесені до значущих, були поділені на дві категорії: перша – ті, що мають найбільший вплив на ефективність реалізації інновацій; друга – на надійність функціонування системи.

2. Перетворюємо ці матриці до безрозмірного стандартизованого вигляду:

– для оцінки ефективності:

$$e = [e_i^{C_{16}}; e_i^{C_{21}}; e_i^{C_{24}}; e_i^{C_{25}}; e_i^{C_{27}}; e_i^{C_{32}}; e_i^{C_{41}}; e_i^{C_{52}}; e_i^{C_{53}}],$$

– для оцінки надійності:

$$h = [h_i^{C_{13}}; h_i^{C_{14}}; h_i^{C_{15}}; h_i^{C_{23}}; h_i^{C_{26}}; h_i^{C_{28}}; h_i^{C_{31}}; h_i^{C_{62}}; h_i^{C_{63}}; h_i^{C_{64}}],$$

де $\bar{E}$; $\bar{H}$ – середнє значення за рядками; $e_i = \frac{E_i}{\bar{E}}$;

$$h_i = \frac{H_i}{\bar{H}}.$$

Рис. 7. Діаграма «Ефективність-Надійність» реалізації інноваційних проектів розвитку транспортної інфраструктури [запропоновано автором за даними [13, С. 13]]

3. Складаємо вектори-еталони, де 0 – краще значення за стовпцями:

– для оцінки ефективності:

$$e_0 = [e_0^{C_{16}}; e_0^{C_{21}}; e_0^{C_{24}}; e_0^{C_{25}}; e_0^{C_{27}}; e_0^{C_{32}}; e_0^{C_{41}}; e_0^{C_{52}}; e_0^{C_{53}}],$$

– для оцінки надійності:

$$n_0 = [n_0^{C_{13}}; n_0^{C_{14}}; n_0^{C_{15}}; n_0^{C_{23}}; n_0^{C_{26}}; n_0^{C_{28}}; n_0^{C_{31}}; n_0^{C_{62}}; n_0^{C_{63}}; n_0^{C_{64}}].$$

4. Визначаємо багатовимірну евклідову відстань від векторів-еталонів до кожного об'єкта транспортної інфраструктури за відповідними формулами:

– для оцінки ефективності:

$$L_i^e = [(e_i^{C_{ij}} - e_0)^2]^{1/2},$$

– оцінки надійності:

$$L_i^n = [(n_i^{C_{ij}} - n_0)^2]^{1/2}.$$

5. Визначаємо середнє значення евклідової відстані від усіх об'єктів транспортної інфраструктури до ідеалу за відповідними формулами:

– для оцінки ефективності:

$$\bar{L}^e = \frac{1}{N} \times \sum_{i=1}^N L_i^e,$$

– для оцінки надійності:

$$\bar{L}^n = \frac{1}{N} \times \sum_{i=1}^N L_i^n,$$

де N – кількість досліджуваних об'єктів транспортної інфраструктури певного регіону.

6. Подальша обробка статистичної інформації проводиться шляхом обчислення середньоквадратичних відхилень багатовимірних відстаней і відповідних узагальнюючих показників розвитку кожного об'єкта транспортної інфраструктури за показниками ефективності та надійності:

– для оцінки ефективності:

$$\sigma^e = \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (L_i^e - \bar{L}^e)^2 \right]^{1/2},$$

– для оцінки надійності:

$$\sigma^n = \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (L_i^n - \bar{L}^n)^2 \right]^{1/2}.$$

7. Отримуємо два інтегральних показника. Перший інтегральний показник – показник рівня інноваційного розвитку досліджуваних об'єктів транспортної інфраструктури за рівнем ефективності реалізації інновацій. Відповідно, другий інтегральний показник – показник рівня інноваційного розвитку досліджуваних об'єктів транспортної інфраструктури за рівнем надійності впровадження інновацій.

– для оцінки ефективності:

$$\eta_i^e = 1 - \frac{L_i^e}{\bar{L}^e + 2\sigma^e},$$

– для оцінки надійності:

$$\eta_i^n = 1 - \frac{L_i^n}{\bar{L}^n + 2\sigma^n}.$$

Математична інтерпретація отриманої величини інтегральних показників наступна. Чим ближче величина показника до одиниці – тим більш високий ступінь ефективності (надійності) реалізації інноваційного проекту на об'єкті транспортної інфраструктури.

Для досліджуваних об'єктів транспортної інфраструктури, кластери яких було виокремлено на рис. 2, доцільно використовувати наступні методи регулювання / управління інноваційним розвитком об'єктів транспортної інфраструктури (табл. 1).

Таким чином, завдання оптимізації вибору інноваційного проекту з усієї сукупності наявних альтернатив може бути зведена до двохстадійної максимізації узагальненого виграшу:

$$1) \Delta S_i = \max(S_i^+ - S_i^-)$$

$$2) I_{opt} = \max \Delta S_i, \text{ за умови } S_i^- < S_{зан}$$

де $S_{зан}$ – запас міцності системи, що дорівнює різниці між поточним рівнем економічної надійності та критичним, за якого настане руйнування системи (банкрутство об'єкта транспортної інфраструктури).

Крім того, у моделі враховано нелінійні залежності між факторами. Для простоти припустимо, що залежність для всіх проектів однакова і виражається у двох аспектах: у скороченні часу на реалізацію проекту на 5 % за умови збільшення капітальних витрат на 10 %; у збільшенні ймовірності отримання додаткового прибутку (успішності проекту) на 10% за умови збільшення капітальних витрат на 10%. Імітаційне моделювання прогнозу інноваційного розвитку транспортної інфра-

структури здійснено у середовищі AnyLogic. Інструмент має сучасний графічний інтерфейс і дозволяє використовувати Java для розробки моделей. За результатами імітації виходить, що загалом відбір проектів за ентропійним вигравшем дозволяє обрати оптимальні за ознаками «Ефективність–Надійність» об'єкти транспортної інфраструктури для реалізації інновацій (рис. 8).

Таблиця 1

Обґрунтування методів регулювання/управління інноваційним розвитком об'єктів транспортної інфраструктури

Кластер	Рівні інноваційного розвитку складових НІТНУВ						Квадранти предметної області реалізації інноваційного розвитку НІТНУВ			
	Інноваційно-виробнича	Міжнародна	Екологічна	Інвестиційна	Ресурсно-енергетична	Соціальна	A1 «ефективний / надійний»	A2 «неефективний / надійний»	B1 «ефективний / ненадійний»	B2 «неефективний / ненадійний»
1	Н	Н	ДН	ДН	Н	С	Аутсорсинг	Реструктуризація	Реінжиніринг	
2	Н	Н	Н	ДН	Н	С	TQM	Реорганізація	Бережливе виробництво	Даунсайзинг
3	В	С	Н	ДН	С	В	Аутсорсинг	Бережливе виробництво	Ревіталізація	Відновлення
4	ДВ	ДВ	Н	ДН	С	ДВ	TQM	TQM	Реінжиніринг	Ревіталізація

Умовні позначки: ДВ – дуже високий (0,8 – 1), В – високий (0,6 – 0,8), С – середній (0,4 – 0,6), Н – низький (0,2 – 0,4), ДН – дуже низький (0,0 – 0,2)

Рис. 8. Результати імітації відбору інноваційних проектів для реалізації об'єктами транспортної інфраструктури [побудовано автором]

Як свідчать дані рис. 8, для об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону під номерами 16-22 найбільш ефективними та надійними стосовно впровадження є інноваційні проекти. Цими об'єктами транс-

портної інфраструктури Київського регіону є: 16 – пункти технічного обслуговування, контрольно-технічного обслуговування вантажних вагонів, контрольні пости, промислово-пропарювальні підприємства, пункти

екіпіровки рефрижераторних секцій, пости безпеки та сортування; 17 – спеціалізовані виробничі дільниці, експлуатаційні підприємства технічного обслуговування і ремонту пасажирського рухомого складу (трамвай); 18 – спеціалізовані виробничі дільниці, експлуатаційні підприємства технічного обслуговування і ремонту пасажирського рухомого складу (тролейбус); 19 – організації, підприємства, пункти ремонту, технічного обслуговування залізничного транспорту; 20 – авторемонтні і шиноремонтні підприємства, станції та бази технічного обслуговування автомобілів; 21 – спеціалізовані виробничі дільниці, підрозділи технічного обслуговування і ремонту пасажирського рухомого складу (метрополітен); 22 – організації, підприємства, пункти технічного обслуговування, ремонту і екіпірування пасажирських поїздів. Ці інфраструктурні об'єкти відносяться до зони підвищеної соціально-корпоративної відповідальності та приватно-держаного партнерства стосовно виконання трьох важливих вимог: по-перше, забезпечення надання якісних транспортних послуг; по-друге, від їх діяльності та стану залежить рівень задоволеності споживачів, імідж того чи іншого виду транспорту та відповідно його вибір під час рішення стосовно виконавця транспортних послуг; по-третє, надійність і безпека роботи транспорту. Впровадження інноваційних проектів на цих об'єктах дозволить створити нові робочі місця і підвищити рівень продуктивності праці на транспорті.

Першочергове впровадження інновацій на цих об'єктах транспортної інфраструктури має здійснюватися у наступній послідовності.

Для реалізації першої вимоги (забезпечення якості транспортних послуг) доцільно впроваджувати наступні інноваційні проекти: забезпечення розвитку нових видів транспорту шляхом використання високотехнологічного рухомого складу на всіх його видах – залізниці (швидкісні поїзди, швидкісні залізничні експresi), автомобільні дороги (електромобілі, гібридні автомобілі, електробуси), електротранспорт (швидкісний трамвай), водні шляхи (швидкісний катер, швидкісний електрокатер); забезпечення якості трансграничних транспортних послуг завдяки використанню цифрових транспортних коридорів та електронної логістики шляхом організації на їх базі безпаперової торгівлі, використання взаємовизнаного електронного товаросупровідного документообігу; технічне забезпечення та організація на залізницях високошвидкісного пасажирського руху (до 400 км/год.), експрес та прискореної доставки цінних вантажів (до 350 км/год.) і контейнерів (не менш як 200 км/год.); підвищення регіональної мобільності шляхом реконструкції мережі магістральних автомобільних доріг за стандартами мережі TEN-T для організації з'єднання обласних центрів та м. Києвом.

Для реалізації другої вимоги (підвищення рівня задоволеності споживачів, іміджу транспорту) доцільно впроваджувати наступні інноваційні проекти: формування інтелектуальних мережевих логістичних транспортних систем інноваційного типу для обслуговування пасажирів та обробки вантажів; підвищення інформаційної прозорості, діджиталізації інтерфейсу взаємодії користувача з транспортною системою на базі надійно функціонуючої клієнтоорієнтованої національ-

ної мультимодальної транспортної мережі; організація ефективної взаємодії між замовником та безпосереднім виконавцем перевезень в системі B2B шляхом діджиталізації «дружнього» інтерфейсу супроводу бізнес-процесу «торгівля – транспорт».

Для реалізації третьої вимоги (підвищення рівня надійності та безпеки роботи транспорту) доцільно впроваджувати наступні інноваційні проекти: перехід систем управління рухом на наземному та водному транспорті на стандарти інтелектуальних транспортних систем типу ERTMS, ITS, SST та LRIT, RIS; SMART-тахографи; поступова імплементація стандартів технології навігації GNSS, європейської навігаційної супутникової системи Galileo; поступовий перехід до вимог стандартів ІКАО до фізичних і технічних характеристик, конфігурації, матеріальної частини, персоналу, правил роботи аеропортової інфраструктури; поступове збільшення вдвічі частки доріг загального користування державного значення з твердим покриттям відповідно до нормативних вимог (з 30% до 70% у 2030 р.).

ВИСНОВКИ

Таким чином, результати моделювання дозволяють стверджувати, що розроблена імітаційна модель інноваційної поведінки об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону має значний потенціал з пояснення особливостей інноваційної поведінки об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону, визначення та впровадження першочергових інноваційних проектів. Модель досить адекватно відображає оптимальну поведінку об'єктів транспортної інфраструктури Київського регіону, дозволяє оцінити вплив на інноваційну поведінку тих чи інших факторів, в тому числі ступінь розвиненості елементів інноваційної інфраструктури й ефективність заходів державного регулювання інноваційної активності об'єктів транспортної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Абалкин Л.И. Логика экономического роста. Москва: Ин-т экономики РАН, 2002. 228 с.
2. Междугородные транспортные коридоры Украины: сети и моделирование / А.А. Бакаев и др. Киев: КУЭТТ, 2003. Т. 1. 518 с.
3. Богомолова Н.І. Організаційно-економічні основи прискорення залізничних перевезень: монографія. Ніжин: ТОВ «Вид-во» «Аспект-Поліграф», 2009. 240 с.
4. Голяк Ю.Б. Економічний механізм реалізації міжгалузевих відносин в авіаційній промисловості: монографія. Київ: ТОВ «ПанТом», 2010. 188 с.
5. Данько М.І., Дикань В.Л., Конратюк М.В. Удосконалення організаційної структури залізничного комплексу України в сучасних умовах: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2010. 190 с.
6. Транспортні технології в системах логістики / М.Ф. Дмитриченко та ін. Київ: ІНФОРМАВТОДОР, 2007. 676 с.
7. Колесникова Н.М. Теорія адаптивно-гармонізаційного механізму ціноутворення на залізничному транспорті: монографія. Київ: КУЕТТ, 2007. 349 с.
8. Котлубай О.М. Теорія і методологія розвитку транспортно-технологічних систем перевезення вантажів. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2012. 200 с.
9. Лившиц В.Н. Системный анализ экономических процессов на транспорте. Москва: Транспорт, 1986. 240 с.
10. Макаренко М.В. Основы управления экономическими процессами на железнодорожном транспорте Украины: монографія. Київ: КУЕТТ, 2003. 478 с.

11. Пащенко Ю.С. Развитие та розміщення транспортно-дорожнього комплексу України. Київ: Науковий світ, 2003. 467 с.

12. Золотарев В.И., Примаков Н.Т., Чекаловец В.И. Экономика морского транспорта. Москва: Транспорт, 1986. 240 с.

13. Глеков С.Л. Механизм принятия инвестиционных решений с учетом альтернативы «эффективность – надежность»: автореф. дисс. ... канд. экон. наук. Москва, 2011. 26 с.

14. Статистичний збірник «Транспорт і зв'язок України – 2018». Державна служба статистики України / за ред. І. Петренко. Київ: Вид-во: ТОВ «Бук–Друк», 2019. 152 с.

References

1. Abalkin L.I. The logic of economic growth. Moscow: Institute of Economics of RAS, 2002. 228 p. (in Russian)

2. International transport corridors of Ukraine: networks and modeling / A.A. Bakaev et.al. Kyiv: KUETT, 2003. Vol. 1. 518 p. (in Russian)

3. Bohomolova N.I. Organizational and economic bases of acceleration of rail transportation: monograph. Nizhyn: Aspect-Polygraph LLC, 2009. 240 p. (in Ukrainian)

4. Holliak Yu.B. Economic mechanism of implementation of inter-branch relations in the aviation industry: monograph. Kyiv: PanTot LLC, 2010. 188 p. (in Ukrainian)

5. Danko M.I., Dykan V.L., Konratiuk M.V. Improvement of organizational structure of railway complex of Ukraine in modern conditions: monograph. Kharkiv: UkrDAZT, 2010. 190 p. (in Ukrainian)

6. Transportation technologies in logistics systems / M.F. Dmytrychenko et.al. Kyiv: INFORMA VTODOR, 2007. 676 p. (in Ukrainian)

7. Kolesnykova N.M. Theory of adaptive-harmonization mechanism of pricing on railway transport: monograph. Kyiv: KUETT, 2007. 349 p. (in Ukrainian)

8. Kotlubai O.M. Theory and methodology of development of transport and technological systems of cargo transportation. Odessa: IPREED of NAS of Ukraine, 2012. 200 p. (in Ukrainian)

9. Livshits V.N. System analysis of economic processes in transport. Moscow: Transport, 1986. 240 p. (in Russian)

10. Makarenko M.V. Fundamentals of management of the economic processes in rail transport of Ukraine: monograph. Kyiv: KUETT, 2003. 478 p. (in Ukrainian)

11. Pashchenko Yu.Ye. Development and deployment of the transport and road complex of Ukraine. Kyiv: Scientific world, 2003. 467 p. (in Ukrainian)

12. Zolotarev V.I., Primakov N.T., Chekalovets V.I. Economics of maritime transport. Moscow: Transport, 1986. 240 p. (in Russian)

13. Glekov S.L. Mechanism for making investment decisions, taking into account the alternative “efficiency – reliability”: abstract diss. ... cand. econ. sciences. Moscow, 2011. 26 p. (in Russian)

14. Statistical Yearbook “Transport and Communications of Ukraine – 2018”. State Statistics Service of Ukraine / ed. I. Petrenko. Kyiv: Book-Print LLC, 2019. 152 p. (in Ukrainian)

ГАЙДАРЖИЙСЬКА

Ольга Миколаївна

ЩЕПІНА

Тетяна Георгіївна

МАСЮК

Ірина Ігорівна

i0631097180@gmail.com

к.е.н., доцент, зав. кафедри,
Національний авіаційний університетк.е.н., доцент, Національний
авіаційний університетстудентка, Національний авіаційний
університет

УДК 336.67

ПОВЕДІНКОВІ ФІНАНСИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА

BEHAVIORAL FINANCE AND THEIR IMPACT ON THE FINANCIAL RESULTS OF THE ENTERPRISE

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).4](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).4)**HAIDARZHYISKA Olha Mykolaivna** – PhD in Economics, Associate Professor, Head of department, National Aviation University**SHCHEPINA Tetiana Heorhiivna** – PhD in Economics, Associate Professor, National Aviation University**MASIUK Iryna Ihorivna** – student, National Aviation University

У статті проаналізовано відмінності між традиційними фінансами та поведінковими. Висвітлено основні інструменти мікро-поведінкових фінансів, визначено вплив поведінкових фінансів на забезпечення ефективного результату діяльності суб'єктів економічних відносин. Обґрунтовано необхідність подальшого дослідження поведінкових фінансів у сучасній фінансовій науці. Охарактеризовано, як поведінкові фінанси покликані пояснити поведінку суб'єктів економічних відносин у процесі прийняття рішень на фінансовому ринку, також, як поведінковий підхід достатньою мірою проявляється у прогнозуванні наслідків діяльності підприємства на сьогодні.

* * *

В статье проанализированы различия между традиционными финансами и поведенческими. Освещены основные инструменты микроповеденческих финансов, определено влияние поведенческих финансов на обеспечение эффективного результата деятельности субъектов экономических отношений. Обоснована необходимость дальнейшего исследования поведенческих финансов в современной финансовой науке. Охарактеризованы, как поведенческие финансы призваны объяснить поведение субъектов экономических отношений в процессе принятия решений на финансовом рынке, также поведенческий подход в достаточной мере проявляется при прогнозировании последствий деятельности предприятия на сегодня.

* * *

Introduction. The article analyzes the differences between traditional finance and behavioral finance. The basic tools of micro-behavioral finance are highlighted, the influence of behavioral finance on ensuring the effective result of the activity of economic relations is determined. The necessity of further study of behavioral finance in modern financial science is substantiated. It describes how behavioral finance is intended to explain the behavior of economic relations in financial market decision-making, as well as how the behavioral approach is sufficiently manifested in predicting the effects of an entity's activities today.

Purpose. The methodology of work is studied in the understanding of the concept of "behavior of people", as well as their representatives on the subjects of economic dependence.

Results. In recent decades, a new science has emerged and is developing - behavioral finance, which is aimed at clarifying a number of anomalies that emerge in the financial markets. Behavioral finance casts doubt on the rational behavior of market participants and examines deviations in the decision-making system.

Conclusion. Assessment of the prospects of enterprise development, taking into account changes in the economy and behavioral finance is the basis for the formation of forecast data and drawing up plans. As a rule, virtually all forecasting methods are based on changes that occur from one period to another, without taking into account the behavioral factor, which allows only to predict the financial results of the enterprise while maintaining existing trends in the market environment, without taking into account possible qualitative changes and may lead to inefficient economic activity, and thus to a decrease in profit.

Ключові слова: поведінкові фінанси, фреймінг, індивідуальні рішення, дуальний процес мислення, поведінкова пастка

Ключевые слова: поведенческие финансы, фрейминг, индивидуальные решения, дуальный процесс мышления, поведенческая ловушка

Keywords: behavioral finance, framing, individual decisions, dual thinking, behavioral trap

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку економіки результативність діяльності підприємств, їх сталий розвиток значною мірою визначаються ефективністю фінансової політики, якістю рішень фінансового характеру. Проблеми стабілізації української економіки і конкурентне ринкове середовище зробили дуже актуальними пита-

ння стосовно розроблен фінансових стратегій, вибору об'єктів вкладення капіталу і оцінки їх ефективності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Науково-теоретичну основу дослідження європейської системи перезарахування кредитів становлять такі методи: узагальнення – для систематизації теоретичних положень щодо сутності, цілей, завдань, нап-

рямків дослідження європейської системи перезарахування кредитів; порівняння та класифікації – для співставлення теоретичних підходів визначення шляхів розвитку європейської системи перезарахування кредитів; когнітивного моделювання – для спостереження ситуацій у вигляді причинно-наслідкових зв'язків між факторами впливу на розвиток європейської системи перезарахування кредитів, що надасть можливість виявити проблеми, які виникають у процесі розвитку європейської системи перезарахування кредитів та дозволить запропонувати шляхи до їх вирішення.

МЕТОЮ роботи є дослідження підходів до визначення поняття «поведінкові фінанси», а також їх вплив на суб'єкти економічних відносин.

РЕЗУЛЬТАТИ

Дослідженню поведінки суб'єктів економічних відносин на кожному етапі розвитку економіки приділялася увага як зарубіжних, так і вітчизняних вчених – економістів. В основу більшості класичних фінансових теорій і моделей закладено припущення стосовно раціонального поведінки суб'єктів економічних відносин, але в останні роки численними дослідженнями було підтверджено, що, діючи в умовах невизначеності та ризику, суб'єкти економічних відносин підпадають під вплив цілого ряду ілюзій, емоцій, помилкового сприйняття інформації та інших чинників, що вимагає впровадження в процес прийняття економічних рішень моделей поведінкових фінансів.

Протягом останніх десятиліть виникла та активно розвивається нова наука – «біхевіористичні фінанси», яка спрямована на роз'яснення низки аномалій, що виникають на фінансових ринках. Біхевіористичні фінанси ставлять під сумнів думку про раціональну поведінку учасників ринку і досліджують відхилення в системі прийняття рішень.

У біхевіористичних фінансах є кілька припущень: по-перше, у поведінці суб'єкта економічних відносин присутні як раціональні, так і ірраціональні рішення; по-друге, форма і структура інформації сильно впливає на прийняття рішень суб'єктом економічних відносин, по-третє, ірраціональна поведінка впливає як на ціноутворення, так і на корпоративне управління [1].

Існує три області відмінностей між поведінковими фінансами і традиційними знаннями про фінанси. Тоді як в основі традиційного вчення про фінанси суб'єкти економічних відносин використовують математичні та статистичні методи і приймають правильні рішення, то в поведінкових фінансах суб'єкти економічних відносин можуть користуватися наближеними методами обробки знань і, як наслідок, приймати неточні рішення. Наступна відмінність полягає в тому, що традиційний погляд суб'єкта економічних відносин розмежовує поняття ризику і прибутковості і приймає зважене рішення незалежно від формулювання проблеми. Поведінкові фінанси відводять значну роль тому, як сформульована проблема, яку треба буде розв'язати. Остання відмінність полягає у різному ставленні до рівності фундаментальної і ринкової цін.

На наступному етапі дослідження доцільно розглянути два рівня поведінкових фінансів – мікро- та макрорівень.

На мікрорівні суб'єкт економічних відносин розглядає та аналізує відхилення від поведінки інших раціональних суб'єктів економічних відносин, а на макрорівні досліджується вплив поведінки економічних суб'єктів на процес ціноутворення та калькулювання, забезпечення платоспроможності, конкурентоздатності, і таким чином, ефективності господарської діяльності, зокрема, та ефективності функціонування фінансового ринку загалом.

Основним інструментом мікро-поведінкових фінансів виступають психологічні концепції та методи, серед яких слід відмітити такі [2]:

- теорія дуального процесу мислення: Д. Канеман визначив мислення з двох сторін: розуміння як підсвідоме, часто емоційного характеру, що базується на минулому досвіді та важко піддається коригуванню або впливу; на протипагу розумінню, міркуванню: повільний, послідовний і набагато більш гнучкий процес, що знаходиться під контролем свідомості і відповідає за формування раціональних думок і відносин [3];

- теорія перспектив: теорія в основному розділена на два етапи: редагування і оцінка. На першому етапі різні вибори впорядковані слідом за деякими наближеними спостереженнями, що на етапі оцінки полегшує сприйняття [4].

У моделі теорії перспектив поведінкових фінансів на етапі редагування розставляються альтернативи. У зоні збитків крива суб'єктивної цінності круто йде вниз. Ця асиметричність пояснюється тим, що суб'єкти економічних відносин важче сприймають збитки, ніж радіють від таких самих прибутків. На етапі оцінки суб'єктивна цінність збитків і прибутків визначається відносно точки відліку. Крива суб'єктивної цінності, яка проходить через цю точку, має s-подібний вид (рис. 1) [5].

На основі теорії перспектив може бути пояснений також ефект неприйняття ризику/прагнення до ризику (ефект віддзеркалення).

- ефект фреймінгу [6] – це так зване когнітивне спотворення, яке впливає на сприйняття інформації залежно від її подання. Часто висновки формулюються на основі однієї і тієї ж інформації, коли зміни у поясненні незначні.

Стосовно аналізу макрорівня, – за теорією традиційних фінансів ірраціональна поведінка окремих суб'єктів економічних відносин не може мати значного впливу на загальну ефективність фінансового ринку, по-перше, через те, що у процесі агрегації індивідуальні помилки взаємно нівелюватимуть одна одну, а по-друге, завдяки арбітражу і конкуренції, що усувають вплив нераціональних агентів на ринок загалом. Водночас дослідження поведінкових фінансів заперечують перший аргумент теорії традиційних фінансів відкриттям і документуванням ринкових аномалій, емпіричних фактів, які різко контрастують з гіпотезою ефективних ринків [7]. Серед них: фінансові бульбашки, надмірна або недостатня реакція ринку на поточну інформацію, імпульси та розвороти, відхилення ринкових цін від фундаментальної вартості активів.

Враховуючи вищенаведені дослідження, маємо можливість визначити вплив поведінкових фінансів на забезпечення ефективного результату діяльності підприємства.

Рис.1 Модель теорії перспектив

Поведінкові фінанси покликані пояснити поведінку суб'єктів економічних відносин у процесі прийняття рішень на фінансовому ринку, також поведінковий підхід достатньою мірою проявляється під час прогнозування наслідків діяльності підприємства на сьогодні. У роботі підприємства процес прийняття рішень, зазвичай, відрізняється від спонтанного процесу, власного, наприклад, трейдерам. Для підприємства поведінковий фактор – фактор серйозного впливу, не прогнозованого, який необхідно звести до мінімуму. Таким чином, перед підприємством стоїть завдання швидше нівелювати поведінкові ефекти, ніж їх враховувати. Але для того, щоб їх знизити потрібно визначити поведінкові пастки, в які потрапляє більшість українських підприємств.

Однією з найбільш розповсюджених поведінкових пасток у прогнозуванні діяльності підприємства є апостеріорний період. Коли вважається, що результат діяльності у майбутньому буде такий самий, як і у минулому без врахування на ринку невизначеності.

Наступною поведінковою пасткою є ефект псевдовпевненості, який пов'язаний зі специфікою сприйняття власниками та / або менеджером підприємств ризику. У деяких випадках ризик вважається таким, який не вплине на фінансовий результат, таким чином, намагаючись стабілізувати або збільшити рівень прибутку, збільшують ризик витрат. Особливо це проявляється в умовах нестабільності, тобто коли власники та / або менеджери підприємств уникають ризику у випадку ефективної господарської діяльності, й навпаки прагнуть до ризику за недостатньої ефективності господарської діяльності з метою її забезпечення.

Отже, оцінка перспектив розвитку підприємства з урахуванням змін в економіці та поведінкових фінансів є основою формування прогнозних даних і складання планів. Як правило, практично всі методи прогнозування засновані на залежності змін, що відбуваються від одного періоду до іншого, без врахування поведінкового фактору, що дозволяє лише спрогнозувати фінансові результати діяльності підприємства у збереженні існуючих тенденцій у ринковому середовищі, не враховуючи можливі якісні зміни та може призвести до неефективної господарської діяльності, і

таким чином, до зниження рівня прибутку.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи вищезазначене, маємо можливість зробити наступні висновки.

Нова фінансова наука – «поведінкові фінанси» виникла завдяки неспроможності традиційних фінансів пояснити низку аномалій, що виникають на фінансових ринках. Вона розвивається активно протягом останніх десятиліть. Поведінкові фінанси ставлять під сумнів думку про раціональну поведінку учасників ринку і досліджують відхилення у системі прийняття рішень.

Існує три області відмінностей між поведінковими фінансами і традиційними знаннями про фінанси. Тоді як в основі традиційного вчення про фінанси суб'єкти економічних відносин використовують математичні та статистичні методи і приймають правильні рішення, то у поведінкових фінансах суб'єкти економічних відносин можуть користуватися наближеними методами обробки знань і, як наслідок, приймати неточні рішення. Наступна відмінність полягає у тому, що традиційний погляд суб'єкта економічних відносин розмежовує поняття ризику і прибутковості і приймає зважене рішення незалежно від формулювання проблеми. Поведінкові фінанси відводять значну роль тому, як сформульована проблема, яку треба буде розв'язати. Остання відмінність полягає у різному ставленні до рівності фундаментальної і ринкової цін.

Спостерігаються два рівня поведінкових фінансів – мікро- та макрорівень. На мікрорівні суб'єкт економічних відносин розглядає та аналізує відхилення від поведінки інших раціональних суб'єктів економічних відносин, а на макрорівні досліджується вплив поведінки економічних суб'єктів на процес ціноутворення та калькулювання, забезпечення платоспроможності, конкурентоздатності, і таким чином, ефективності господарської діяльності, зокрема, та ефективності функціонування фінансового ринку загалом.

Основним інструментом мікро-поведінкових фінансів виступають психологічні концепції та методи, серед яких: теорія дуального процесу мислення; теорія перспектив; ефект фреймінгу.

Стосовно аналізу макрорівня, – дослідження пове-

дінкових фінансів заперечують теорію традиційних фінансів відкриттям і документуванням ринкових аномалій, емпіричних фактів, які різко контрастують з гіпотезою ефективних ринків. Серед них: фінансові бульбашки, надмірна або недостатня реакція ринку на поточну інформацію, імпульси та розвороти, відхилення ринкових цін від фундаментальної вартості активів.

Поведінкові фінанси покликані пояснити поведінку суб'єктів економічних відносин у процесі прийняття рішень на фінансовому ринку, також, поведінковий підхід достатньою мірою проявляється у прогнозуванні наслідків діяльності підприємства на сьогодні.

Список використаних джерел

1. Корнєєв В.В. Поведінкові фінанси та інвестування в експлоатативній економіці. *Економічна теорія*. 2014. № 3. С. 40–49.
2. Загвоздина Т.П. Поведенческие финансы как новое направление экономической науки. Київ: Хмарочос, 2011. 17 с. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
3. Павлов І.А. Поведінкова економічна теорія – позитивний підхід до дослідження людської поведінки. Київ: РАН, 2013. 62 с.
4. Канеман Д.Д. Теорія перспектив: аналіз прийняття рішень під ризиком. *Економетрика*. 2016. №8. С. 263–291.
5. Ващенко Т.В. Современные теории поведенческих финансов. *Фінансовий менеджмент*. 2012. № 2. С. 18–24. URL: <http://www.finman.ru/articles/2012/2>.
6. Канеман Д.Д. Обрамлення рішень та психологія вибору. *Наука*. 2011. № 211. С. 453–458.
7. Куликов Ю.С. Поведінкова економіка та фінансові ринки. Київ: Правда, 2014. 160 с. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.

References

1. Kornieiev V.V. Behavioral finances and investment in informal economy. *Economic theory*. 2014. № 3. pp. 40–49. (in Ukrainian)
2. Zagvozdina T.P. Behavioral finances as a new area of economic science. Kyiv: Hmarochoss, 2011. 17 p. URL: <http://www.nbu.gov.ua>. (in Russian)
3. Pavlov I.A. Behavioral economic theory – positive approach to investigation of human behavior. Kyiv: RAN, 2013. 62 p. (in Russian)
4. Kaneman D.D. Prospect Theory: An Analysis of Decision Making Under Risk. *Econometrics*. 2016. № 8. pp. 263–291. (in Ukrainian)
5. Vashchenko T.V. Modern theories of behavioral finance. *Financial management*. 2012. № 2. pp. 18–24. URL: <http://www.finman.ru/articles/2012/2>. (in Russian)
6. Kaneman D.D. The Framing of Decisions and Psychology of Choice. *Science*. 2011. № 211. pp. 453–458. (in Ukrainian)
7. Kulykov Yu.S. Behavioral Economics and Financial Markets. Kyiv: Pravda, 2014. 160 p. URL: <http://www.nbu.gov.ua>. (in Ukrainian)

ШЕВЧЕНКО

Інна Юрїївна

shevchenko.khnadu@gmail.com

УДК 351.824.1

ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ВІД ДЕРЖАВНОГО
СТИМУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПОПИТУ НА АВТОМОБІЛІFORECASTING THE ECONOMIC EFFECT FROM STATE
STIMULATION OF INTERNAL DEMAND FOR AUTOMOBILESDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).5](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).5)

д.е.н., доцент, завідувач кафедри,
Харківський національний
автомобільно-дорожній
університет

SHEVCHENKO Inna Yuriivna – Doctor of Economics, Associate Professor, Head of department, Kharkiv National Automobile and Highway University

У статті здійснено апробацію методичного інструментарію прогнозування економічного ефекту від державного стимулювання внутрішнього попиту на автомобілі. Визначено прогнозний на період 2020-2024 рр. економічний ефект від державного стимулювання внутрішнього попиту на автомобілі вітчизняного виробництва, як для автомобілебудівних підприємств (ПрАТ «Промавтоінвест», корпорації «Богдан», ПрАТ «Єврокар», ПрАТ «АвтоКрАЗ», ПрАТ «БАЗ», ПрАТ «Часівоярські автобуси», ПрАТ «Чернігівський автозавод», ПАТ «Черкаський автобус») у вигляді чистого прибутку, так і для держави у вигляді поповнення Державного бюджету внаслідок сплати автовиробниками податку на додану вартість і податку на прибуток підприємств.

* * *

Effective interaction of the state with automobile manufacturers should be based on mutually beneficial conditions, and the result of such cooperation should have a concrete economic effect. Today Ukrainian automakers need the state support for stimulating the domestic demand for their products. The purpose of the paper is to forecast the economic effect of state stimulation of internal demand for domestic automobiles. Results. The article tested the methodological tools for forecasting the economic effect of state stimulation of internal demand for domestic automobiles. Ukraine is characterized by a situation where the initial demand and the demand expected due to the state stimulation is less than the production capacity of automotive enterprises. This situation does not require additional capital investment in extensive expansion of production, but may require investment in the revitalization of fixed assets. The economic effect of the state stimulation of internal demand for domestic automobiles has been determined for the period 2020-2024, as for the automotive enterprises (PrAT "Promavtoinvest", corporation "Bogdan", PrAT "Ievrokar", PrAT "AvtoKrAZ", PrAT "BAZ", PrAT "Chasivoiarski avtobusy", PrAT "Chernihivskiy avtozavod", PAT "Cherkaskiy avtobus") in the form of net profit, as well as for the state in the form of replenishment of the State budget as a result of payment by the automakers of the value added tax and the enterprises profit tax. In case of state stimulation of internal demand for domestic automobiles Ukrainian automotive enterprises will receive a total economic effect of 137.47 million UAH in the period 2020-2024. As a result of the state stimulation of internal demand for domestic automobiles in the period 2020-2024 automakers will be paid to the State budget 15613.60 million UAH, including 13618.31 million UAH in the form of value added tax and 1995.29 million UAH in the form of enterprises profit tax. Conclusion. The results of the research confirmed the economic feasibility of the state stimulation of internal demand for domestic automobiles in Ukraine.

Ключові слова: автомобільна промисловість, державне регулювання, економічний ефект, попит на автомобілі

Keywords: automotive industry, state regulation, economic effect, demand for automobiles

ВСТУП

Автомобільна промисловість є потужним драйвером соціально-економічного розвитку держави. Як свідчать статистичні дані, у розвинутих країнах світу автомобільною промисловістю забезпечується 10,5% ВВП [1], що підтверджує стратегічну важливість забезпечення розвитку цієї підгалузі машинобудівного комплексу.

Кращі часи українського автопрому давно минули. «Українське автомобілебудівне диво» мало місце на початку 2000-х рр. за активного сприяння держави у напрямку створення покращених умов (зокрема, податкових) для роботи вітчизняних автовиробників. Вступ України до ВОТ і соціально-економічні потрясіння внаслідок світової фінансової кризи 2008 р. унеможливили подальшу державну протекцію розвитку

національного автомобілебудування. Автовиробники за фактом залишилися наодинці з новими умовами господарювання, в яких вони значно програвали зарубіжним конкурентам. Як наслідок, сьогодні маємо ситуацію, коли єдиною конкурентною перевагою вітчизняної автомобілебудівної продукції залишилася ціна. Але й ця конкурентна перевага була практично нівельована стихійним явищем «єврономерів». У таких умовах виживання автомобілебудівного комплексу України значно залежить від державної політики та протекції.

Звичайно, держава не є благодійником з необмеженими ресурсами. Ефективна взаємодія держави з автовиробниками має базуватися на взаємовигідних умовах, а результатом такої співпраці має бути конк-

ретний економічний ефект. Сьогодні в Україні інститут державно-приватного партнерства знаходиться на початковій стадії розвитку, а в автомобілебудівній галузі ДПП взагалі не знайшло досі реалізації. Українські автовиробники потребують державної підтримки та, насамперед, у стимулюванні внутрішнього попиту на їхню продукцію.

У попередньому дослідженні [2] було розроблено методичний інструментарій прогнозування економічного ефекту від державного стимулювання внутрішнього попиту на автомобілі.

МЕТА роботи полягає в апробації методичного інструментарію прогнозування економічного ефекту від державного стимулювання внутрішнього попиту на автомобілі вітчизняного виробництва.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використані такі загальнонаукові та специфічні методи дослідження: аналіз і синтез, узагальнення, економічне моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розроблена методика прогнозування економічного ефекту від державного стимулювання внутрішнього попиту на автомобілі [2] передбачає варіативне оцінювання залежно від співвідношення таких величин: первісного внутрішнього попиту на автомобілі вітчизняного виробництва; очікуваного внаслідок державного стимулювання попиту на автомобілі вітчизняного виробництва; виробничої потужності автомобілебудівних підприємств.

Як наслідок виділялося 3 базові варіації співвідношення цих величин:

1) первісний і очікуваний внаслідок державного стимулювання попит на автомобілі вітчизняного виробництва є більшим за виробничу потужність автомобілебудівних підприємств;

2) первісний попит на автомобілі вітчизняного виробництва є меншим (або відповідним) за виробничу потужність автомобілебудівних підприємств, але очікуваний внаслідок державного стимулювання попит на автомобілі вітчизняного виробництва є більшим за виробничу потужність автомобілебудівних підприємств;

3) первісний і очікуваний внаслідок державного стимулювання попит на автомобілі вітчизняного виробництва є меншим (або відповідним) за виробничу потужність автомобілебудівних підприємств.

Для України наразі характерна третя варіація, адже первісний і очікуваний внаслідок державного стимулювання попит на автомобілі вітчизняного виробництва є меншим за виробничу потужність автомобілебудівних підприємств. Така ситуація не потребує додаткових капітальних інвестицій у екстенсивне розширення виробництва, але може потребувати вкладень у ревіталізацію необоротних активів.

Для прогнозування економічного ефекту, отриманого автомобілебудівними підприємствами внаслідок державного стимулювання внутрішнього попиту на автомобілі, буде застосовуватися формула

$$E = (I - VAT - C) \cdot D_2 - PT - [C_{VC} \cdot (1 + \lambda_{VC}) \cdot (D_2 - D_1)].$$

У формулі: I – дохід автомобілебудівного під-

приємства від реалізації одиниці продукції; VAT – податок на додану вартість; C – собівартість одиниці автомобілебудівної продукції; D_2 – плановий (очікуваний внаслідок державного стимулювання попиту на автомобілі) обсяг продажів автомобілів; PT – податок на прибуток підприємств; C_{VC} – змінні витрати у собівартості одиниці автомобілебудівної продукції; λ_{VC} – коефіцієнт зміни змінних витрат у собівартості автомобілебудівної продукції у разі зміни обсягу продажів автомобілів; D_1 – фактичний обсяг продажів автомобілів.

В якості інформаційної бази дослідження використано дані Звітів про фінансові результати автомобілебудівних підприємств України [3-10].

Таким чином, економічний ефект від державного стимулювання попиту на автомобілі вітчизняного виробництва складе:

– у 2020 р.:

ПрАТ «Промавтоінвест»:

$$E = (361 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 235) \cdot 1,507 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - [149 \cdot (1 + 0,36) \cdot (1,507 - 1,191)] = 2,45 \text{ (млн.грн.)};$$

корпорація «Богдан»:

$$E = (928 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 596) \cdot 0,422 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - [363 \cdot (1 + 0,38) \cdot (0,422 - 0,328)] = 3,57 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Єврокар»:

$$E = (873 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 553) \cdot 6,285 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - [386 \cdot (1 + 0,32) \cdot (6,285 - 4,822)] = 3,92 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «АвтоКрАЗ»:

$$E = (1567 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 979) \cdot 0,064 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - [694 \cdot (1 + 0,21) \cdot (0,064 - 0,052)] = 4,33 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «БАЗ»:

$$E = (971 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 628) \cdot 0,038 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - [438 \cdot (1 + 0,11) \cdot (0,038 - 0,031)] = 1,23 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Часівоярські автобуси»:

$$E = (894 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 581) \cdot 0,079 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - [412 \cdot (1 + 0,21) \cdot (0,079 - 0,065)] = 1,71 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Чернігівський автозавод»:

$$E = (1059 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 718) \cdot 0,155 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - [557 \cdot (1 + 0,16) \cdot (0,155 - 0,131)] = 0,91 \text{ (млн.грн.)};$$

ПАТ «Черкаський автобус»:

$$E = (1256 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 822) \cdot 0,351 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - [598 \cdot (1 + 0,17) \cdot (0,351 - 0,279)] = 2,24 \text{ (млн.грн.)}.$$

Загальний економічний ефект від державного стимулювання попиту на автомобілі вітчизняного виробництва у 2020 р. складе 20,37 млн. грн.

– у 2021 р.:

ПрАТ «Промавтоінвест»:

$$E = (361 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 235) \cdot 1,939 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [149 \cdot (1 + 0,29) \cdot (1,939 - 1,507)] = 2,51 \text{ (млн.грн.)};$$

корпорація «Богдан»:

$$E = (928 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 596) \cdot 0,554 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [363 \cdot (1 + 0,31) \cdot (0,554 - 0,422)] = 3,74 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Єврокар»:

$$E = (873 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 553) \cdot 8,294 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [386 \cdot (1 + 0,27) \cdot (8,294 - 6,285)] = 4,03 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «АвтоКрАЗ»:

$$E = (1567 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 979) \cdot 0,079 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [694 \cdot (1 + 0,18) \cdot (0,079 - 0,064)] = 5,50 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «БАЗ»:

$$E = (971 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 628) \cdot 0,046 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [438 \cdot (1 + 0,10) \cdot (0,046 - 0,038)] = 1,76 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Часівоярські автобуси»:

$$E = (894 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 581) \cdot 0,096 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [412 \cdot (1 + 0,18) \cdot (0,096 - 0,079)] = 2,30 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Чернігівський автозавод»:

$$E = (1059 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 718) \cdot 0,182 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [557 \cdot (1 + 0,14) \cdot (0,182 - 0,155)] = 2,14 \text{ (млн.грн.)};$$

ПАТ «Черкаський автобус»:

$$E = (1256 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 822) \cdot 0,443 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [598 \cdot (1 + 0,15) \cdot (0,443 - 0,351)] = 3,14 \text{ (млн.грн.)};$$

Загальний економічний ефект від державного стимулювання попиту на автомобілі вітчизняного виробництва у 2021 р. складе 25,10 млн. грн.

– у 2022 р.:

ПрАТ «Промавтоінвест»:

$$E = (361 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 235) \cdot 2,508 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [149 \cdot (1 + 0,27) \cdot (2,508 - 1,939)] = 2,97 \text{ (млн.грн.)};$$

корпорація «Богдан»:

$$E = (928 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 596) \cdot 0,734 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [363 \cdot (1 + 0,29) \cdot (0,734 - 0,554)] = 3,83 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Єврокар»:

$$E = (873 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 553) \cdot 11,063 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [386 \cdot (1 + 0,23) \cdot (11,063 - 8,294)] = 4,35 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «АвтоКрАЗ»:

$$E = (1567 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 979) \cdot 0,099 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [694 \cdot (1 + 0,16) \cdot (0,099 - 0,079)] = 6,19 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «БАЗ»:

$$E = (971 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 628) \cdot 0,056 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [438 \cdot (1 + 0,09) \cdot (0,056 - 0,046)] = 2,06 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Часівоярські автобуси»:

$$E = (894 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 581) \cdot 0,118 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [412 \cdot (1 + 0,16) \cdot (0,118 - 0,096)] = 2,47 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Чернігівський автозавод»:

$$E = (1059 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 718) \cdot 0,214 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [557 \cdot (1 + 0,12) \cdot (0,214 - 0,182)] = 2,71 \text{ (млн.грн.)};$$

ПАТ «Черкаський автобус»:

$$E = (1256 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 822) \cdot 0,562 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [598 \cdot (1 + 0,13) \cdot (0,562 - 0,443)] = 3,83 \text{ (млн.грн.)};$$

Загальний економічний ефект від державного стимулювання попиту на автомобілі вітчизняного виробництва у 2022 р. складе 28,41 млн. грн.

– у 2023 р.:

ПрАТ «Промавтоінвест»:

$$E = (361 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 235) \cdot 3,263 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [149 \cdot (1 + 0,25) \cdot (3,263 - 2,508)] = 3,33 \text{ (млн.грн.)};$$

корпорація «Богдан»:

$$E = (928 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 596) \cdot 0,983 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [363 \cdot (1 + 0,26) \cdot (0,983 - 0,734)] = 4,12 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Єврокар»:

$$E = (873 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 553) \cdot 14,841 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [386 \cdot (1 + 0,21) \cdot (14,841 - 11,063)] = 4,91 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «АвтоКрАЗ»:

$$E = (1567 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 979) \cdot 0,127 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [694 \cdot (1 + 0,13) \cdot (0,127 - 0,099)] = 6,64 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «БАЗ»:

$$E = (971 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 628) \cdot 0,069 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [438 \cdot (1 + 0,08) \cdot (0,069 - 0,056)] = 2,27 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Часівоярські автобуси»:

$$E = (894 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 581) \cdot 0,147 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [412 \cdot (1 + 0,14) \cdot (0,147 - 0,118)] = 2,56 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Чернігівський автозавод»:

$$E = (1059 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 718) \cdot 0,254 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [557 \cdot (1 + 0,10) \cdot (0,254 - 0,214)] = 2,40 \text{ (млн.грн.)};$$

ПАТ «Черкаський автобус»:

$$E = (1256 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 822) \cdot 0,717 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [598 \cdot (1 + 0,11) \cdot (0,717 - 0,562)] = 4,59 \text{ (млн.грн.)};$$

Загальний економічний ефект від державного стимулювання попиту на автомобілі вітчизняного виробництва у 2023 р. складе 30,82 млн. грн.

– у 2024 р.:

ПрАТ «Промавтоінвест»:

$$E = (361 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 235) \cdot 4,367 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [149 \cdot (1 + 0,15) \cdot (4,367 - 3,263)] = 3,48 \text{ (млн.грн.)};$$

корпорація «Богдан»:

$$E = (928 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 596) \cdot 1,338 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [363 \cdot (1 + 0,21) \cdot (1,338 - 0,983)] = 4,70 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Єврокар»:

$$E = (873 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 553) \cdot 20,029 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [386 \cdot (1 + 0,19) \cdot (20,029 - 14,841)] = 4,96 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «АвтоКрАЗ»:

$$E = (1567 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 979) \cdot 0,167 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [694 \cdot (1 + 0,11) \cdot (0,167 - 0,127)] = 6,79 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «БАЗ»:

$$E = (971 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 628) \cdot 0,086 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [438 \cdot (1 + 0,07) \cdot (0,086 - 0,069)] = 2,53 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Часівоярські автобуси»:

$$E = (894 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 581) \cdot 0,185 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [412 \cdot (1 + 0,12) \cdot (0,185 - 0,147)] = 2,82 \text{ (млн.грн.)};$$

ПрАТ «Чернігівський автозавод»:

$$E = (1059 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 718) \cdot 0,304 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [557 \cdot (1 + 0,07) \cdot (0,304 - 0,254)] = 2,41 \text{ (млн.грн.)};$$

ПАТ «Черкаський автобус»:

$$E = (1256 \cdot \left(1 - \frac{20}{100}\right) - 822) \cdot 0,921 \cdot \left(1 - \frac{18}{100}\right) - \\ - [598 \cdot (1 + 0,09) \cdot (0,921 - 0,717)] = 5,08 \text{ (млн.грн.)}.$$

Загальний економічний ефект від державного стимулювання попиту на автомобілі вітчизняного виробництва у 2024 р. складе 32,77 млн. грн.

ВИСНОВКИ

Тим самим, у разі державного стимулювання попиту на автомобілі вітчизняного виробництва за 2020-2024 рр. автомобілебудівними підприємствами буде отримано загальний економічний ефект у розмірі 137,47 млн. грн., у т.ч.:

- ПрАТ «Промавтоінвест» – 14,74 млн. грн.;
- корпорацією «Богдан» – 19,95 млн. грн.;
- ПрАТ «Єврокар» – 22,17 млн. грн.;
- ПрАТ «АвтоКрАЗ» – 29,46 млн. грн.;
- ПрАТ «БАЗ» – 9,85 млн. грн.;
- ПрАТ «Часівоярські автобуси» – 11,86 млн. грн.;
- ПрАТ «Чернігівський автозавод» – 10,57 млн. грн.;
- ПАТ «Черкаський автобус» – 18,87 млн. грн.

У результаті державного стимулювання попиту на вітчизняні автомобілі автовиробниками за 2020-2024 рр.

буде сплачено до Державного бюджету 15613,60 млн. грн., у т.ч. 13618,31 млн. грн. у вигляді податку на додану вартість і 1995,29 млн. грн. у вигляді податку на прибуток підприємств.

Результати дослідження підтвердили економічну доцільність здійснення державного стимулювання внутрішнього попиту на автомобілі вітчизняного виробництва в Україні.

Список використаних джерел

1. Кондратьев В.Б. Автомобильная промышленность: перспективы развития после кризиса. URL: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=64426>.
2. Dmytriiev I.A., Shevchenko I.Yu., Dmytriieva O.I., Maltseva V.V. Methodical tools for the forecasting the economic risks of the automotive enterprises in the conditions of the state stimulation of the internal demand for the automobiles. Financial and credit activity-problems of theory and practice. 2019. Vol. 2(19). pp. 279-286.
3. Фінансова звітність ПрАТ «Промавтоінвест». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/05808563>.
4. Фінансова звітність корпорації «Богдан». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/05808592>.
5. Фінансова звітність ПрАТ «Єврокар». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/30913130>.
6. Фінансова звітність ПрАТ «АвтоКрАЗ». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/05808735>.
7. Фінансова звітність ПрАТ «БАЗ». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/40504523>.
8. Фінансова звітність ПрАТ «Часівоярські автобуси». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/01350251>.
9. Фінансова звітність ПрАТ «Чернігівський автозавод». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/32601556>.
10. Фінансова звітність ПАТ «Черкаський автобус». URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/05390419>.

References

1. Kondratyev V.B. Automotive industry: development prospects after the crisis. URL: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=64426>. (in Russian)
2. Dmytriiev I.A., Shevchenko I.Yu., Dmytriieva O.I., Maltseva V.V. Methodical tools for the forecasting the economic risks of the automotive enterprises in the conditions of the state stimulation of the internal demand for the automobiles. Financial and credit activity-problems of theory and practice. 2019. Vol. 2(19). pp. 279-286.
3. Financial statements of PrAT "Promavtoinvest". URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/05808563>. (in Ukrainian)
4. Financial statements of corporation "Bogdan". URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/05808592>. (in Ukrainian)
5. Financial statements of PrAT "Ievrokar". URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/30913130>. (in Ukrainian)
6. Financial statements of PrAT "AvtoKrAZ". URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/05808735>. (in Ukrainian)
7. Financial statements of PrAT "BAZ". URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/40504523>. (in Ukrainian)
8. Financial statements of PrAT "Chasivoiarski avtobusy". URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/01350251>. (in Ukrainian)
9. Financial statements of PrAT "Chernihivskiy avtozavod". URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/32601556>. (in Ukrainian)
10. Financial statements of PAT "Cherkaskiy avtobus". URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/05390419>. (in Ukrainian)

ВОРОНА

Анна Володимирівна
19anna_crow94@ukr.net

УДК 330.341.2

ГЛОБАЛЬНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

аспірант, Черкаський
національний університет
імені Богдана Хмельницького

GLOBAL FACTORS INFLUENCING THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).6](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).6)

VORONA Anna Volodymyrivna – postgraduate student, Cherkasy National University after Bohdan Khmelnytskyi

Стаття присвячена дослідженню глобальних чинників впливу на інноваційний розвиток національної економіки, метою якого є підтримка конкурентоспроможності України на світовому рівні. У статті визначено внутрішні передумови інноваційного занепаду сфер економічної діяльності національної економіки наслідком якого є соціальні, економічні, політичні, наукові втрати, і, як наслідок, зниження попиту на науково-дослідницьку діяльність, зменшення ефективності досліджень та темпів інноваційного розвитку національної економіки загалом.

* * *

Статья посвящена исследованию глобальных факторов влияния на инновационное развитие национальной экономики, целью которого является поддержка конкурентоспособности Украины на мировом уровне. В статье определены внутренние предпосылки инновационного упадка сфер экономической деятельности национальной экономики следствием которого являются социальные, экономические, политические, научные потери, и, как следствие, снижение спроса на научно-исследовательскую деятельность, снижение эффективности исследований и темпов инновационного развития национальной экономики в целом.

* * *

The article is devoted to the study of global factors influencing the innovative development of the national economy, which aims to support Ukraine's global competitiveness. The article defines the internal prerequisites for the innovative decline of economic sectors of the national economy which result in social, economic, political, scientific losses, and, as a consequence, reduced demand for research activities, reducing the effectiveness of research and the pace of innovation development of the national economy as a whole. An innovative type of economy aims at maximizing the economic impact of every new or improved technology and idea. It is complex and is characterized by the introduction of fundamentally new technologies and a rethinking of the importance of components in every area of economic activity.

The main purpose of the paper is to study the dynamics of innovation processes of the national economy, the factors influencing the innovative development of the national economy.

The level of implementation of innovative technologies remained low. A considerable part of material and human resources is directed to ensuring the effective activity of the Armed Forces of Ukraine, modernization of military equipment, training of military specialists in universities and more. The long duration of hostilities in the East, the volatility of the exchange rate, the need for constant upgrading and constant upgrading of military equipment - these and other factors are inefficient spending of budget funds. Also, in recent years there has been a high interest of the population to emigrate to other, more developed countries. The loss of such categories of workers has a negative impact on the age and educationally-qualified staff structure and the pace of development of the national economy. Ukraine's IT outsourcing market has great potential, and its products can cause structural changes that will shape new trends in the Ukrainian economy. This industry has achieved such success through the constant modernization of old and the creation of new technologies and products. The most important factor contributing to the continuous development and supporting the competitiveness of the IT industry in the world market is the stimulation of creative development. Therefore, creative capacity-building should be carried out at a high level in institutions represented by the education and training system and implemented in the process of innovative development.

Ключові слова: інноваційний процес, інновації, фінансування інновацій, чинники впливу

Ключевые слова: инновационный процесс, инновации, финансирование инноваций, факторы влияния

Keywords: innovative process, innovations, financing innovation, influencing factors

ВСТУП

Інноваційний тип економіки спрямований на забезпечення максимального економічного ефекту від кожної нової чи вдосконаленої технології та ідеї. Він є складним та характеризується впровадженням принципово нових технологій та переосмисленням важливості складових у кожній сфері економічної діяльності. З'являються нові суспільні пріоритети, що потребують розвитку та використання інформаційних технологій, активного стимулювання та впровадження інновацій. Швидка модернізація суспільства спричиняє

зростання вимог користувачів до якості пропонованих товарів та послуг. Головним завданням активізації інноваційного процесу є модернізація застарілих підходів та технологій у всіх сферах економічної діяльності з метою підтримки конкурентоспроможності України на світовому рівні.

З огляду на це все більшої актуальності набувають дослідження, спрямовані на вияв чинників, що перешкоджають ефективному розвитку інноваційної діяльності національної економіки.

Проблематика впливу різних чинників на інноваційний розвиток національної економіки держави по-

рушувалася багатьма вітчизняними науковцями та дослідниками, зокрема: О. Козакова, Н. Данік [1], В. Гросул, Ю. Шипулін [2], І. Юхновський, Л. Фудулова, Т. Захарова [3], С. Прохорчук, Н. Геселева, Н. Мігай [4], І. Луциків [5] та ін.

Однак недостатньо дослідженими залишаються питання впливу сучасних соціально-економічних чинників та наявних глобальних проблем на інновацізацію національної економіки.

Тому, наголошуючи на актуальності порушеної проблеми, вважаємо за доцільне розглянути основні чинники впливу на інноваційний розвиток національної економіки.

МЕТА статті – дослідження динаміки інноваційних процесів національної економіки, чинників впливу на інноваційний розвиток національної економіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: статистичний аналіз, моделювання, графічні методи, порівняння, факторний аналіз, контент-аналіз.

РЕЗУЛЬТАТИ

Україна – країна з великим потенціалом та творчими ресурсами. Проте низка криз, що змінюються короткочасними періодами відновлення протягом останніх 25 років, спричиняє занепад усіх сфер економічної діяльності національної економіки. Остання криза, що почалася з Революції Гідності і триває дотепер, стала найтяжчою. Як наслідок, спостерігаються втрати внутрішні (спрямованість людей на спеціальності, що не вимагають високого рівня освіти) та зовнішні (масова еміграція закордон), слабкість національної економіки та низький попит на науково-дослідницьку діяльність, а також низька ефективність проведення науково-технічних досліджень.

Внутрішні втрати чітко прослідковуються у від'ємній динаміці чисельності наявного населення (зниження на 8 % протягом 2012 – 2018 рр.), середній вік станом на 2012 р. становила 71,1 року, 2018 р. – 71,8 року. Такі показники зумовлені нестабільним соціально-

економічним станом населення, негативними змінами, спричиненими поточною кризою, та низький рівень підтримки населення з боку держави. Як наслідок, спостерігається масовий виїзд молоді закордон, у більш розвинені країни.

На розвиток інноваційної діяльності національної економіки країни значною мірою впливає нестабільна політична ситуація та, зокрема, стан війни, в якому знаходиться Україна з часів анексії Росією АР Крим. У 2014 р. Національною академією наук України було проведено дослідження стану озброєння та військової техніки з метою визначення напрямків нагального проведення інновацізації технологій подвійного призначення в інтересах оборонно-промислового комплексу України.

Прийняті протягом 2014-2018 рр. нормативні акти, що стосувалися перспектив подальшого розвитку озброєння та військової техніки, а також підвищення фінансової підтримки для забезпечення національної безпеки та оборони країни сформуливали позитивну динаміку розвитку оборонно-промислового комплексу України, збільшивши таким чином обсяги робіт з модернізації, ремонту та інновацізації озброєння та військової техніки, а також забезпечили налагодження співпраці України з закордонними організаціями.

Водночас рівень впровадження інноваційних технологій залишилося на низькому рівні. Значна частина матеріальних і людських ресурсів спрямована на забезпечення ефективної діяльності Збройних Сил України, модернізацію військової техніки, підготовку військових фахівців у ВНЗ тощо. Довготривалість ведення військових дій на Сході, нестабільність курсу валют, необхідність постійного оновлення та постійного поповнювання військової техніки – ці та інші чинники неефективно витрачають бюджетні кошти. На підтвердження представлено динаміку бюджетних витрат для проведення інноваційної діяльності в галузі військової оборони країни (табл. 1).

Таблиця 1

Фінансування розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України, (млн. грн)

[сформовано автором на основі [6]]

	Затверджено паспортом бюджетної програми		Касові видатки (надані кредити)		Відхилення	
	Загальним фондом	Спеціальним фондом	Загальним фондом	Спеціальним фондом	Загальним фондом	Спеціальним фондом
2012	14171,8	2216,5	13669,9	1144,4	-13051,2	990,0
2015	556,8	6,6	546,0	102,3	-10,8	95,7
2018	5805,5	665,7	5805,5	855,0	-0,0	189,3

Відхилення показників обумовлене економічними та політичними явищами, якими супроводжувалися відповідні роки, а також нестабільністю соціально-економічного стану України, змінами в органах влади і управління, зміною політичних пріоритетів країни. Анексія АР Крим та окупація східної частини України відповідним чином вплинула на фінансові показники стосовно озброєння та військової техніки Збройних Сил України, а також активності інноваційних процесів у цій сфері.

Значну частину державного бюджету було виділено

на мобілізацію військових сил та забезпечення ефективної оборони країни.

Система фінансового забезпечення інноваційної діяльності характеризується високими інвестиційними ризиками втрати вкладеного капіталу. Як наслідок, здійснення інноваційної діяльності доцільне лише у разі її прибутковості, що перевищуватиме прибутковість традиційних підходів різних видів економічної діяльності. Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності формується значною мірою за власні кошти та меншою мірою – за рахунок кредитів банків

та інших форм інвестування. Зокрема, венчурне інвестування в Україні знаходиться на початковому етапі свого розвитку та потребує активної підтримки з боку вищих органів влади.

Значний вплив на процес інноваційного розвитку національної економіки має баланс експортно-імпорتنних операцій.

Протягом досліджуваного періоду (рис. 1) обсяги імпорту значно перевищують обсяги експорту, що є негативною практикою, оскільки надмірний імпорт товарів та послуг спричинює підвищення інтересу та подальшу орієнтацію населення на закордонну продукцію. Зниження значною мірою спричинено анексією Криму, частини Донецької та Луганської облас-

тей та продовженням ведення гібридної війни з Росією. Саме тоді гібридна війна з Росією стала поштовхом до розвитку та збільшення Україною експорту деяких видів озброєння та продукції подвійного призначення. Серед ключових ризиків, що можуть вплинути на зовнішньоекономічну діяльність, виділяють: дефіцит зовнішнього фінансування; посилення гібридних загроз національній безпеці; повільне відновлення світової економіки і пристосування економіки України до світових тенденцій; звуження світових ринків збуту через високу конкуренцію. Остання загроза помітно зростає у той час, як решта інших знижується або лишається незмінною.

Рис. 1. Обсяг експорту товарів та послуг Україною у 2012-2018 рр., млрд. грн. [7]

Також, як зазначалося раніше, останніми роками спостерігається висока зацікавленість населення до еміграції в інші, більш розвинені країни. Все більшої популярності це явище набуває серед молоді, молодих науковців та кваліфікованих працівників з причини неможливості професійної самореалізації у рідній країні. Втрата таких категорій працівників негативно позначається на віковій та освітньо-кваліфікаційній структурі кадрів та темпах розвитку національної економіки. Враховуючи важливість таких чинників, як нестабільність соціально-економічного стану в країні, продовження антитерористичних дій на Сході країни та затяжність економічної кризи, спостерігається тенденція до зростання еміграції, попиту на навчання та

працевлаштування закордоном за відсутньої перспективи до повернення (рис. 2).

Неефективність використання економічного та інтелектуального потенціалу працездатного населення, відсутність програм заохочення репатріації вихідців з України а також закордонних українців, низька заробітна плата та низький соціально-економічний стан науки, несприятливі умови праці, труднощі професійної реалізації – ці та інші чинники змушують до виїзду українців у пошуках кращих умов життя. Як наслідок, спостерігаються низькі темпи розвитку інноваційної діяльності та покращення позицій національної економіки країни на міжнародному ринку.

*Прогнозовані дані

Рис. 2. Динаміка еміграції українських студентів у 2012-2018 рр. [побудовано автором за джерелом [8]]

Останніми роками поняття конкурентоспроможності національної економіки тісно пов'язане з розвитком ІТ-сектора. Галузь інформаційних технологій є однією з провідних сфер економічної діяльності у всьому світі, що стрімко розвивається та вимагає від суспільства постійного розвитку та навчання. В Україні сфера ІТ-технологій – найдинамічніша за показниками реалізованих стартапів, що постійно розширюється та збільшує свій вплив на діяльність у всіх сферах національної економіки. Ринок ІТ-аутсорсингу України має великий потенціал, а його продукти можуть спричинити структурні зміни, що формуватимуть нові тенденції української економіки. Незважаючи на те, що Україна

ще не досить ефективно використовує свій потенціал, вона продовжує займати лідируючі позиції серед прогнаних забезпечення «вільного розвитку» у Центральній та Східній Європі. Таких успіхів ця галузь досягає завдяки постійній модернізації старих та створення нових технологій та продуктів.

Український ринок ІТ-індустрії все більше орієнтується на інноватизацію, більшість інвестицій спрямовано на фінансування стартапів та активізацію інноваційної діяльності. Розглянемо обсяги інвестицій в ІТ-проекти та стартапи, що дозволить відслідкувати динаміку інноваційної діяльності у сфері інформаційних технологій (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка інвестицій в ІТ-індустрію у 2012-2018 рр., млн. дол. США [сформовано автором за [9]]

У 2018 р. ІТ-індустрія посіла друге місце в українському експорті послуг. Абсолютна більшість інвестицій надходить з-за кордону: США, Велика Британія, Німеччина, Канада, Ізраїль тощо.

Найважливішим чинником, що сприяє постійному розвитку та підтримує конкурентоспроможність сфери ІТ-індустрії на світовому ринку, є стимулювання розвитку творчих кадрів. У країнах, що реалізують інноваційно-технологічний розвиток, знання є головним нематеріальним активом, впливають на підвищення якості продукції та послуг, що надаються, забезпечення та підтримку конкурентоспроможності країни, прискорення соціального прогресу. Тому формування творчого потенціалу має здійснюватися на високому рівні у закладах, представлених системою освіти та професійної підготовки, та реалізовуватися у процесі інноваційного розвитку.

ВИСНОВКИ

Сталий розвиток економіки на інвестиційній платформі – процес складний та багатограний, на нього впливають дуже багато чинників, починаючи із соціально-політичної ситуації у країні і закінчуючи наявністю політичної волі керівництва держави. Серед основних чинників, які впливають на сталий інноваційний розвиток національної економіки насамперед необхідно наголосити на наявності у країні сприятливого інноваційного клімату для вітчизняних та закордонних інвесторів. Окремо слід наголосити на необхідності створення логічної, послідовної законодавчої бази і системи забезпечення дотримання законодавства у сфері інвестиційно-інноваційного розвитку економіки. Важливим чинником впливу на інноваційний

процес є наявність висококваліфікованих кадрів, відтік резерву яких за межі держави має стійку тенденцію до зростання. Інформаційне забезпечення сталого інноваційного розвитку національної економіки забезпечується ІТ-технологіями. Фінансування цієї галузі постійно зростає, хоча темпи цього зростання недостатні для забезпечення створення потужного інноваційного ІТ-продукту.

Список використаних джерел

1. Данік Н.В. Інноваційний розвиток економіки України. Інноваційна економіка. 2012. № 2 (28). С. 36-39.
2. Шипуліна Ю.С., Костик К.О. Шляхи розвитку інноваційної діяльності України в глобалізованому економічному просторі. Mechanism of Economic Regulation. 2013. № 4. С. 51-63. URL: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_19/YULIYA_S_SHYPULINA_OKSANA_V_KOSTYKThe_Ways_of_Development_Ukrainian_Innovation_Activity_in_Globalized_Economy.pdf.
3. Захарова Т.М. Інноваційна політика держави та принципи її регулювання. Advanced technologies of science and education: матеріали XIV Міжнародної наукової інтернет-конференції. URL: <http://intkonf.org/zaharova-tm-innovatsiynapolitika-derzhavi-ta-printsipi-yiyi-regulyuvannya>
4. Мігай Н.Б. Макроекономічні передумови розвитку інноваційного підприємництва. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 1. С. 72-78.
5. Луциків І.В. Реалії практики державної підтримки у сфері забезпечення інноваційного розвитку економіки України. Держава та регіони. 2011. № 5. С. 38-41.
6. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми Міністерства оборони України. URL: www.mil.gov.ua/
7. Експорт та імпорту України. Оф. сайт Міністерства Фінансів. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>
8. Українська міграція в умовах глобальних і національ-

них викликів XXI століття: монографія / ред. У.Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.

9. Огляд IT-сектору України від UNIT.City: \$290 млн інвестицій, 4000 компаній і 185 000 розробників. URL: https://data.unit.city/tech-guide/Tech_Ecosystem_Guide_To_Ukraine_Ua.pdf

References

1. Danik N.V. Innovative development of the Ukrainian economy. *Innovative economy*. 2012. №2 (28). pp. 36-39. [in Ukrainian].
2. Shypulina Yu.S., Kostyk K.O. Ways of development of innovative activity of Ukraine in the globalized economic space. *Mechanism of Economic Regulation*. 2013. № 4. pp. 51-63. URL: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_19/YULIYA_S_SHYPULINA_OKSANA_V_KOSTYKThe_Ways_of_Development_Ukrainian_Innovation_Activity_in_Globalized_Economy.pdf. [in Ukrainian].
3. Zakharova T.M. Innovation policy of the state and principles of its regulation. *Advanced technologies of science and education: Proceedings of the XIV International Scientific Internet Conference*. URL: <http://intkonf.org/zaharova-tm-innovatsiynapolitika-derzhavi-ta-printsipi-yiyi-regulyuvannya>

[in Ukrainian].

4. Mihay N.B. Macroeconomic preconditions for the development of innovative entrepreneurship. *Current problems of the economy*. 2012. № 1. pp. 72–78. [in Ukrainian].

5. Lutsykiv I.V. The realities of the practice of state support in the sphere of providing innovative development of the Ukrainian economy. *State and regions*. 2011. № 5. pp. 38-41. [in Ukrainian].

6. Report on the implementation of the passport of the budget program of the Ministry of Defense of Ukraine. URL: www.mil.gov.ua/ [in Ukrainian].

7. Export and Import of Ukraine. Ministry of Finances of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> [in Ukrainian].

8. Ukrainian Migration in the Context of Global and National Challenges of the 21st Century: monograph / ed. U.Ya. Sadova. Lviv, 2019. 110 p. [in Ukrainian].

9. UNIT. City's IT sector survey of Ukraine: \$ 290 million investment, 4,000 companies and 185,000 developers. URL: https://data.unit.city/tech-guide/Tech_Ecosystem_Guide_To_Ukraine_Ua.pdf [in Ukrainian].

ЯМНЕНКО

Тетяна Михайлівна
t.yamnenko@gmail.com

УДК 347.133

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ УКРАЇНИ ТА
КРАЇН ЄСASPECTS OF LEGAL REGULATION OF THE CRYPTUALITY OF UKRAINE
AND EU COUNTRIESд.ю.н., доцент, професор
кафедри, Національний
авіаційний університетDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).7)

YAMNENKO Tetiana Mykhailivna – Doctor of Law, Associate Professor, Professor of department, National Aviation University

На базі вітчизняних і зарубіжних наукових розвідок, діючого законодавства України та зарубіжного досвіду визначено фінансово-правову сутність криптовалюти, її характерні особливості, історія виникнення криптовалюти. Застосовано методи документального аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, об'єктивної істини, пізнавально-аналітичний тощо. Результати: автором проаналізовано ситуацію щодо визначення правового статусу криптовалюти в зарубіжних країнах та Україні. Проведено аналіз стосовно проблеми розвитку ринку криптовалюти.

* * *

The purpose of the paper is to determine the financial and legal nature of cryptocurrency, its characteristic features, the history of cryptocurrency on the basis of domestic and foreign scientific intelligence, current legislation of Ukraine and foreign experience. Approaches to determining the nature of cryptocurrencies are available in the world and national practice. Research methods: documentary analysis and synthesis, comparative analysis, objective truth, cognitive-analytical, etc.

The author analyzes the situation of determining the legal status of cryptocurrency in foreign countries and Ukraine, and substantiates the peculiarities of the application in the world practice of three basic approaches to regulation of the cryptocurrency market. The article presents a number of practical problems that determine the need to intensify the activity of the state on the legal regulation of cryptocurrency in Ukraine. Discussion: the analysis of the developments concerning the cryptocurrency market development was carried out, which made it possible to distinguish the relevant tendencies of its development in Ukraine for the future.

The necessary determinants of implementation the efficient regulation approaches to the cryptocurrencies' transactions and the ways of legislative base formation in Ukraine are shown. To our mind, the main steps for Ukrainian financial market regulators nowadays could be recognition of cryptocurrencies as digital currencies, introduction of favorable regime of cryptocurrencies market regulation, and development of fluent approaches to the taxation of incomes generated by transactions with cryptocurrencies.

The author concludes that, in the long term, blockchain technology in Ukraine can be actively used not only for IT technologies and cybersecurity, but also for data storage in the real estate trade and property registration, cadastral accounting, public administration, banking, education, medicine, trade, insurance, etc.

Therefore, the author calls the issue of regulatory regulation of cryptocurrency in the territory of our country relevant and necessary, because cryptocurrency is becoming more and more popular in international practice, and its development is almost impossible and economically impractical.

Ключові слова: криптовалюта, правове регулювання криптовалюти, біткоїн, віртуальна валюта

Keywords: cryptocurrency, legal regulation of cryptocurrency, bitcoin, virtual currency

ВСТУП

Нинішній світ швидко розвивається, зокрема, у сфері економіки, торгівлі та IT-технологій. Прогнозованим результатом прогресу у вказаних сферах є виникнення унікальних явищ саме на їх перетині. Одним із таких феноменальних явищ, що бурхливими темпами набирає популярності, стало виникнення криптовалюти.

Вивчаючи причини появи віртуальної валюти та криптовалюти, необхідно звернути увагу, що сьогодні у більшості держав відсутнє їх правове регламентування або чітка позиція зі сторони держави. Саме це і приваблює прогресивну частину суспільства до їх використання.

Тож сьогодні у більшості держав світу криптовалюти перебувають поза межами правового регулювання або заборонені взагалі. Проте такі методи зовсім не зупиняють їх обіг. Але не помічати або оголошувати криптовалюту поза законом – це не розв'язання, а прямий шлях до переходу таких відносин у тінь та, як результат, – цілковита втрата контролю за рухом

та нагромадженням цього сучасного блага. Також відсутність ефективного регулювання правовідносин, у яких використовується криптовалюта, створює основу для приховування джерел прибутку. Тож, регулювання правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом криптовалют, наразі є дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У вітчизняній юридичній науці окремим аспектам правового регулювання обігу криптовалюти присвячували свої роботи М.В. Бернацький, М.А. Бурдосова, З.П. Двудіт, І.М. Макачук, В.О. Малишко, В.П. Мандрик, В.В. Мороз, К.С. Пашенко, О.В. Перчук, Х.С. Передало, Р.І. Стибель, Р.Б. Тилипська, Р.М. Терно тощо.

МЕТОЮ дослідження є встановлення правової природи криптовалюти, дослідження основних аспектів правового регулювання криптовалюти в Україні та країнах ЄС, визначення проблем її правового регулювання в Україні та перспектив їх вирішення у подальшому.

РЕЗУЛЬТАТИ

Наразі всі фінансові операції фізичних і юридичних осіб контролюються державою через оподаткування та застосування різноманітних зборів.

Зрозуміло, що ця ситуація мотивує суспільство до пошуку інших способів здійснення розрахунків, без посередньо між учасниками договору без залучення посередників, результатом чого стає здешевлення товарів і послуг. Першою криптовалютою, яка виникла на базі такого принципу, став біткоїн [3, с. 9].

Слід зазначити, що 03 січня 2009 р., був сформований перший блок у Bitcoin's blockchain (цей блок називається блоком генезу та містить 50 біткоїнів). Саме так з'явилася найвпливовіша криптовалюта сучасності. Засновником стала невідома особа або група осіб, яка працювала під псевдонімом Сатоші Накамото (Satoshi Nakamoto). Тоді біткоїн зовсім нічого не коштував, і його можна було видобути на домашньому ПК.

31 жовтня 2008 р. Сатоші Накамото видав офіційний довідковий документ, який визначає основи проекту. Сам засновник, описуючи біткоїн, зауважує, що це версія електронної готівки, яка дає змогу здійснювати онлайн-платежі, які надсилаються безпосередньо від однієї сторони до іншої без проходження через фінансову установу.

Через десять років курс Bitcoin перевищив 10 тис. дол. із капіталізацією ринку 254 млрд. дол. і охоплює значну мережу потужних комп'ютерів для створення навіть однієї монети. А ті перші 50 біткоїнів наразі коштують 759 тис. доларів [3, с. 10]. Звичайно, що такий бурхливий розвиток криптовалюти викликає підвищений інтерес до неї зі сторони суспільства, що не може залишатися поза увагою держави і вимагає пошуку ефективних методів її правового регулювання.

Слід зазначити, що криптовалюти характерні наступні особливості:

- 1) обмін на товари або послуги;
- 2) обмін на традиційну валюту;
- 3) оплата товарів та послуг;
- 4) мінімальний рівень неможливості викрадення;
- 5) платежі, швидкі і прямі транзакції;
- 6) інвестиційний актив;
- 7) розвиток бізнесу на криптовалюти [4, с. 11].

Ситуація з невизначеністю статусу криптовалюти характерна не лише для України, а й для більшості держав світу, де співіснують протилежні підходи до правового регулювання зазначеного явища.

Україна входить у ТОП-10 держав світу за чисельністю користувачів Bitcoin, тут проводить свою діяльність найбільше в СНД біткойн-агентство Kupa, одним із проектів якого виступає криптовалютна біржа. Також діють і великі девелоперські та дослідницькі компанії, зокрема, DistributedLab.

Вперше офіційна позиція держави стосовно криптовалют в Україні виникла 10 листопада 2014 р., коли Національний банк України в «Роз'ясненні щодо використання в Україні «віртуальної валюти / криптовалюти» Bitcoin» наголосив, що розглядає криптовалюту як грошовий сурогат, який не має забезпечення дійсною вартістю і застосування якого фізичними та юридичними особами на території України як засобу пла-

тежу заборонено згідно із ч. 2, ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» [1].

Для усвідомлення правової природи біткоїну необхідно звернути увагу на те, що у Законі «Про Національний банк України» встановлено, що грошовий сурогат – це будь-які документи у формі грошових знаків, які відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не НБУ і виготовлені для проведення платежів у господарському обігу [1].

Вищевказане роз'яснення НБУ привернуло увагу до важливості визначення статусу криптовалюти в Україні та стало початком обговорень із залученням представників різних сфер економіки та бізнесу, зокрема, Bitcoin Foundation Ukraine, KUNA Bitcoin Agency, Посольства Bitcoin і НБУ щодо проекту розвитку біткоїну в Україні.

У результаті такої дворічної співпраці 10 жовтня 2016 р. Національним банком України було розроблено та схвалено дорожню карту Cashless Economy, в якій вперше визначені офіційні плани регулятора із застосування технології Blockchain в Україні, згідно з якою у межах розвитку НПС «Простір» відбудеться «еволюція e-money» як безготівкового інструменту платежів (на базі технології Blockchain), емітентом яких виступає НБУ. Як очікуваний ефект визнано «здешевлення еквайрингу» (альтернатива картковим розрахункам). У грудні 2016 р. Українська біржа стала першим у світі майданчиком, де торгуються деривативи на криптовалюту [3, с. 11].

Одночасно в Україні правовий статус криптовалют і відносин, які з'являються в результаті їх використання, залишається в повній мірі не визначеним.

Так, станом на сьогодні, в Україні не існує єдиної думки стосовно правового статусу криптовалют. Тож, правове регулювання обігу криптовалют в Україні знаходиться у «сірій» зоні. З однієї сторони, прямої заборони на їх обіг нинішнє вітчизняне законодавство не визначає. З іншої боку у пресі постійно лунають повідомлення, що працівники Національної поліції України затримали осіб, які виготовляли та продавали криптовалюту або вилучили обладнання для її майнінгу. Адже криптовалюти часто використовуються для відмивання коштів та фінансування тероризму, торгівлі зброєю, забороненими наркотичними засобами та психотропними речовинами, через те, що дані про криптовалютні транзакції зберігаються у системі блокчейн, яка є децентралізованою [7, с. 247].

В умовах правової невизначеності, в яких на нинішньому етапі знаходиться обіг криптовалют у нашій державі (нормативне регулювання такого обігу в Україні відсутнє, а два законопроекти, направлені на врегулювання відносин у вказаній сфері – № 7183 від 06.10.2017 «Про обіг криптовалют в Україні» та № 7183-1 від 10.10.2017 «Про стимулювання ринку криптовалют і їх похідних в Україні» – були відкриті 29.08.2019 р.), простому українцю важко визначитися, чи можна використати переваги криптовалют для розвитку бізнесу, чи це негативний фактор, який не тільки формує значні ризики в майбутньому у формі накладення будь-яких адміністративних чи кримінальних санкцій, але й завдасть шкоди діловій репутації і зумовить неможливість формування партнер-

ських відносин із серйозними контрагентами у перспективі [7, с. 248].

Водночас важливість правового регулювання криптовалюти в Україні наразі викликана такими проблемами, які останнім часом проявилися на практиці: по-перше: відсутність регулювання не дає змогу платникам єдиного податку здійснювати розрахунки безпосередньо у криптовалюті, а для платників ПДВ операції з криптовалютами оподатковуються ПДВ. Тож регулювання цієї ситуації дозволило б позитивно вплинути на зростання чисельності користувачів криптовалют в Україні. По-друге: в результаті з невизначеностей у вітчизняному законодавстві сервіси, де українці здатні вільно купувати криптовалюту (зокрема, Coinessa), працює на базі англійського права. Проте позитивний підхід до регулювання криптовалюти створив би привабливий клімат для такої комерційної діяльності в Україні. По-третє: відсутність роз'яснень досліджуваного терміна у діючому законодавстві формує для правозастосовних, правоохоронних органів, простір для зловживань. По-четверте: визначення криптовалюти державою як активу, який володіє грошовою цінністю, дозволило б його власникам захищати свої майнові права на криптовалюту в суді, який наразі вважає її віртуальним (неіснуючим) майном [3, с. 12].

Отже, зважаючи на все вищевказане, можна дійти висновку, що криптовалюта виступає привабливим об'єктом для інвестицій, адже її популярність продовжує зростати. Багато економічних процесів проходять за допомогою цифрових коштів, і їх відсоток постійно зростає. Усі вкладення у криптовалюту зазвичай супроводжуються як ризиком втрати, так і можливістю добре заробити.

У світі дотепер відсутня єдина думка стосовно подальшої стратегії розвитку криптовалют у світі, її легалізації та законності використання. Водночас більшість людей залишаються зацікавленими у купівлі та використанні криптовалют. А доки попит на електронну валюту існує, держави і надалі шукатимуть шляхи регулювання її обігу та використання [4, с. 13].

Необхідно відмітити, що сьогодні регулювання обігу криптовалют у різних державах визначається, виходячи з публічної мети країн, і направлено на нейтралізацію об'єктивних ризиків відмивання доходів і фінансування тероризму. Можна визначити три підходи до регламентації ризиків протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму у ході розробки нормативного регулювання операцій із криптовалютами: 1) внесення змін безпосередньо в український закон про протидію відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і організація криптобірж та інших учасників обігу криптовалют як об'єктів регулювання; 2) віднесення крипто валют та інших професійних учасників до вже діючих учасників фінансового ринку (банкам, небанківським установам тощо), на які вже поширюється вимога стосовно протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму; 3) формування самостійного законодавства для нових учасників ринку, на яких поширюються вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму [7, с. 249].

Перший варіант зміни законодавства обрав острів Мен, який вдосконалив власне законодавство, додавши

зміни до Закону «Про доходи про злочини» від 2008 р., згідно з якими особи, які проводять діяльність із криптовалютами, є суб'єктами протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, вони мають ідентифікувати своїх клієнтів та звітувати перед органами фінансової розвідки про реалізації операції. Подібний проект змін законодавства висунутий сьогодні і ЄС, який вносить поправки до Директиви протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму стосовно того, що особи, які проводять обмінні операції між віртуальними валютами і фіатними валютами, а також особи, які надають послуги зі зберігання і передачі віртуальної валюти, підпадають під вимоги законодавства стосовно протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і мають ідентифікувати своїх клієнтів [7, с. 249].

Другий варіант розробки нормативного регулювання операцій із криптовалютами з урахуванням ризиків протидії відмивання доходів та фінансування тероризму застосовується у США. Вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму поширено на криптобіржі та інших професійних учасників через їх віднесення до установ, які надають фінансові послуги. Підрозділи фінансової розвідки США визнали діяльність низки суб'єктів криптоекономіки діяльністю фінансової установи в тлумаченні Закону «Про банківську таємницю». На таких суб'єктів поширюються вимоги законодавства стосовно протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, тобто установи мають ідентифікувати своїх клієнтів і надавати контролюючому органу інформацію. Водночас вказані установи мають одержувати ліцензію установи, яка надає фінансові послуги. Відповідно до діючого законодавства вимога стосовно одержання ліцензії поширюється й на іноземні криптобіржі та інших професійних учасників фінансового ринку, якщо такі особи надають послуги резидентам США. Іноземні підприємці зобов'язані призначити у США представника, який звітуватиме перед підрозділами фінансової розвідки США про діяльність таких суб'єктів [7, с. 249].

Доцільність поширення на нових учасників діючого фінансового законодавства визнається і у низці держав Європи. Зокрема, на діяльність криптобірж у Швейцарії поширюється дія Закону «Про банки» 1934 р., який вимагає одержання банківської ліцензії і стосовно суб'єктів, які проводять операції з криптовалютами, використовується екстериторіально. Так, для надання послуг особам у Швейцарії необхідно одержання відповідних ліцензій від регуляторів, навіть якщо біржа зареєстрована в іншій державі, але здійснення посередницької діяльності з приймання криптовалют за рахунок сплати товарів чи послуг і їх переведення у фіатні засоби не вимагає одержання банківської ліцензії. Цим установам достатньо одержання ліцензії протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму від регулятора. Схожий підхід до правового регулювання діяльності криптобірж використовується і в Німеччині [7, с. 250].

Третій спосіб зниження ризиків відмивання доходів та фінансування тероризму пов'язаний із формуванням самостійного законодавства для нових учасників ринку, на які поширюються вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму.

Таким шляхом пішла Японія, яка ввела Закон «Про платіжні послуги віртуальних бірж», відповідно до якого суб'єкт, що здійснює діяльність із купівлі чи продажу криптовалюти, пов'язаних із цим посередницьких, брокерських чи агентських послуг, послуг з управління грошами користувачів чи криптовалютою, повинен отримати ліцензію на ведення діяльності, водночас вимоги стосовно отримання ліцензії розповсюджуються і на іноземні біржі, які надають послуги особам на території Японії [7, с. 250].

Таким чином, Україна може застосувати один із розроблених міжнародною практикою підходів до правового регулювання діяльності суб'єктів, що здійснюють операції з криптовалютами, або розробити правове регулювання обігу криптовалют таким чином, щоб не покладати додаткових вимог на суб'єктів, що здійснює діяльність, пов'язану з обігом криптовалют, крім дотримання вимог законодавства стосовно протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, або передбачити, що суб'єкти, які здійснюють діяльність, пов'язану з обігом криптовалют, повинні отримувати додаткові дозволи (ліцензії) як учасники фінансового ринку.

Загалом дослідження та узагальнення напрацювань стосовно проблеми розвитку ринку криптовалют дало змогу виокремити наступні тенденції його розвитку:

- 1) повільне впровадження електронних грошей в усі сфери суспільного життя;
- 2) можливість купівлі усе більше товарів і послуг за криптовалюту;
- 3) доповнення ринку фінансових послуг як новий платіжний інструмент та вид інвестиційних активів, не замінюючи при цьому в найближчі роки, класичні банківські операції;
- 4) зниження рівня анонімності у ході використання криптовалют, що буде обумовлено більшою її популяризацією;
- 5) розповсюдження легітимності криптовалют у більшості країнах світу;
- 6) стабілізація курсу криптовалют через 5-10 років;
- 7) закріплення позицій Bitcoin як основної криптовалюти та виникнення нових, які досягатимуть масштабів Bitcoin [4, с. 14].

Підтримуємо позицію що, ринок криптовалют в Україні знаходиться у правовому вакуумі. Наразі найбільш гострою проблемою для України є механізм імплементації поняття «криптовалюти» у національне законодавство через прийняття відповідних норм у сфері податкового, банківського, цивільного та господарського права.

Загалом електронній валюті, як будь-яким технологічним новинкам, необхідний час, для того аби завоювати прихильність споживачів, створити під собою потрібні економічні та юридичні передумови свого розвитку.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що криптовалюта – це цифровий актив, який є засобом обміну та застосовує криптографію для безпеки власних транзакцій, контролю формування до-

даткових одиниць та для перевірки передачі активів. Жодний центральний орган не видає криптовалюту, що робить її абсолютно захищеною до державного втручання або маніпулювання.

Встановлено низку практичних проблем, які обумовлюють важливість активізації діяльності держави у напрямку правового регулювання криптовалют в Україні, зокрема: відсутність такого регулювання не дає змогу платникам єдиного податку приймати розрахунки безпосередньо у біткоїнах, а для платників ПДВ операції з криптовалютами оподатковуються ПДВ; у зв'язку з невизначеностями в вітчизняному законодавстві сервіси, де українці можуть вільно купувати біткоїни, працюють в англійському праві; відсутність роз'яснень досліджуваного поняття в діючому законодавстві формує для правозастосовних органів можливість для зловживань і підміни понять; визначення біткоїна державою як активу, який має грошову цінність, дозволило б його власникам захищати свої майнові права на криптовалюту в суді, сприяючи, цим, реалізації одного з основних прав людини і громадянина на сучасному рівні.

Погоджуємося з позицією, що технологію блокчейн в Україні у перспективі можна активно використовувати не лише для ІТ технологій та кібербезпеки, а й для зберігання даних у торгівлі нерухомістю та реєстрації майна, в кадастровому обліку, державному управлінні, банківській сфері, освіті, медицині, торгівлі, страхуванні тощо. Адже технологія блокчейн – це повноцінна безпечна, децентралізована, надійна та дешева.

Отже, легалізація криптовалют сприятиме наповненню дохідної частини державного бюджету. А питання нормативно-правового регулювання криптовалют на території нашої держави є актуальним та потрібним, що засвідчує міжнародний досвід, криптовалюта стає щоразу популярнішою у міжнародній практиці, і її розвиток зупинити майже неможливо й економічно недоцільно.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV (дата оновлення: 19.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/679-14>
2. Бернацький М.В. Перспективи врегулювання правовідносин обігу криптовалют в Україні. URL: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.13>
3. Бурдоносова М.А. Теоретико-правовий аналіз державного регулювання криптовалют в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 1. С. 9-12.
4. Криптовалюта: стан та тенденції розвитку / З.П. Девулін та ін. Економіка та держава. 2019. № 1. С. 10-14.
5. Макачук І.М., Перчук О.В., Малишко В.В. Перспективи використання криптовалют у сучасних економічних системах. Вісник ЖДТУ. 2019. № 2. С. 179-185.
6. Мандрик В.О., Мороз В.П. Законодавче регулювання обігу крипто валют в Україні, проблеми та перспективи їх розвитку. Науковий вісник НЛТУ України. 2019. Т. 29. № 4. С. 67-71.
7. Пащенко К.С. Перспективи правового регулювання обігу крипто валют з урахуванням об'єктивних ризиків відмивання доходів і фінансування тероризму в Україні. Юридичний бюлетень. 2019. Вип. 9. С. 245-251.
8. Порівняльний огляд іноземного законодавства щодо правового статусу цифрових грошей та державного регулювання криптовалютного бізнесу. URL:

<http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29283.pdf>

References

1. Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine" of 20.05.1999 № 679-XIV (date of updating: 19.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/679-14> (in Ukrainian).
2. Bernatskyi M.V. Prospects for regulating the legal relationship of cryptocurrency circulation in Ukraine. URL: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.13> (in Ukrainian).
3. Burdonosova M.A. Theoretical and legal analysis of the state regulation of cryptocurrency in Ukraine. Actual problems of domestic jurisprudence. 2019. № 1. pp. 9-12. (in Ukrainian).
4. Cryptocurrency: the state and trends of development / Z.P. Dvulit et.al. Economy and state. 2019. №. 1. pp. 10-14 (in Ukrainian).
5. Makarchuk I.M., Perchuk O.V., Malyshko V.V. Prospects for using cryptocurrencies in modern economic systems. ZhSTU Bulletin. 2019. № 2. pp. 179-185. (in Ukrainian).
6. Mandryk V.A., Moroz V.P. Legislative regulation of cryptocurrency circulation in Ukraine, problems and prospects of their development. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. 2019. Vol. 29. №. 4. pp. 67-71. (in Ukrainian).
7. Pashchenko K.S. Prospects for legal regulation of cryptocurrency circulation taking into account the objective risks of money laundering and territorial financing in Ukraine. Legal Bulletin. 2019. №. 9. pp. 245-251 (in Ukrainian).
8. Comparative overview of foreign legislation on the legal status of digital money and government regulation of the cryptocurrency business. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29283.pdf> (in Ukrainian).

ЗАВЕРБНИЙАндрій Степанович
andrii.s.zaverbnyi@lpnu.ua д.е.н., доцент, Національний
університет "Львівська
політехніка"

УДК 338.2:339.924:658.5

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМНО-
ЦІЛЬОВОГО УПРАВЛІННЯ
ГАРМОНІЙНИМ РОЗВИТКОМ
ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ
УМОВPECULIARITIES OF SOFTWARE-
TARGETING MANAGEMENT OF
HARMONICAL DEVELOPMENT OF
ENTERPRISES UNDER EUROPEAN
INTEGRATIONDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).8](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).8)**ЗАВЕРБНИЙ**Сергій Андрійович
serg.2002.17.08@gmail.com студент, Національний
університет "Львівська
політехніка"**ZAVERBNIY Andrii Stepanovych** – Doctor of Economics, Associate Professor, National University "Lviv Polytechnic"**ZAVERBNIY Serhii Andriiovych** – student, National University "Lviv Polytechnic"

Стаття присвячена проблемам та перспективам програмно-цільового управління гармонійним розвитком підприємств за євроінтеграційних умов. Досліджено теоретичні, методологічні та практичні аспекти програмно-цільового управління гармонійним розвитком підприємств. Проаналізовано шляхи вдосконалення програмно-цільового управління гармонійним розвитком українських підприємств в умовах європейської інтеграції. Запропоновано для використання блок-схему програмно-цільового управління гармонійним розвитком підприємства.

* * *

Статья посвящена проблемам и перспективам программно-целевого управления гармоничным развитием предприятий за евроинтеграционных условий. Исследованы теоретические, методологические и практические аспекты программно-целевого управления гармоничным развитием предприятий. Проанализированы пути совершенствования программно-целевого управления гармоничным развитием украинских предприятий в условиях европейской интеграции. Предложено для использования блок-схему программно-целевого управления гармоничным развитием предприятия.

* * *

The article is devoted to the problems and prospects of program-targeted management of harmonious development of enterprises under the European integration conditions. The purpose of the article is to identify the features of program-targeted management of the harmonious development of enterprises and to develop recommendations for its improvement under the European integration conditions. Methodological and informational basis of the research are scientific works, materials of periodicals, Internet resources. The methods of the research were retrospective analysis, a method of theoretical generalization to form their own approach to understanding key concepts in the field of programmatic and targeted management of harmonious development of enterprises. Theoretical, methodological and practical aspects of program-based management of harmonious development of enterprises are investigated. The ways of improving the programmatic and targeted management of the harmonious development of Ukrainian enterprises in the conditions of European integration are analyzed. Creating a stable system of programmatic and targeted management of harmonious development in the conditions of modern market relations will allow to solve effectively a number of tasks aimed at increasing the level of adaptability of the enterprise and its management. It is suggested to use the block diagram of program-targeted management of harmonious development of the enterprise. The proposed algorithm differs from others in that it allows to concentrate managers' efforts on development and use of perspective achievements of scientific and technological progress in a timely manner, which will contribute to harmonious innovative development of enterprises, creation of conditions for long-term efficiency of their activity.

Ключові слова: управління, програмно-цільове управління, гармонійний розвиток, євроінтеграція**Ключевые слова:** управление, программно-целевое управление, гармоничное развитие, евроинтеграция**Keywords:** management, program-target management, harmonious development, European integration**ВСТУП**

У сучасних наукових дослідженнях, присвячених процесам управління соціально-економічними процесами, об'єктами та відносинами все більше зустрічаються терміни «програмно-цільове планування», «програмно-цільове управління», «програмно-цільові методи», «програмно-цільовий підхід» тощо. Водночас дотепер не повністю сформовано теоретичні основи програмування гармонійного економічного розвитку підприємств за умов євроінтеграції. Зокрема, значний

внесок у розроблення теоретико-практичних проблем програмування соціально-економічного розвитку внесли зарубіжні та вітчизняні науковці, такі як: П. Васильєва [1, с. 5-9], Л. Дідківська [2], Б. Райзберг [3], І. Стеблянка [4], Д. Стеченко [5] та ін. Що стосується поняття «програмно-цільове» управління, то й тут науковці також поки не дійшли одностайності у розумінні визначення самого програмно-цільового методу. Зокрема, Л. Дідківська зазначає, що: «програмно-цільовий метод» – це розроблення важливих програм вирішення

найактуальніших економічних, науково-технічних, регіональних проблем розвитку суспільства» [2]. Д. Стеченко вважає, що «програмно-цільовий метод в управлінні регіональним розвитком – це система науково-методичних заходів, яка забезпечує розв’язання проблем міжгалузевого та міжрегіонального характеру шляхом ув’язування цілей з ресурсами» [5, с. 117]. Аналізування літератури показало, що в основному висвітлюється проблематика програмно-цільового управління на макрорівні [1, 4-7]. Однак потенційним напрямком його використання може виступати застосування підприємствами, враховуючи можливості участі в європейських програмах та інших заходах.

МЕТОЮ статті є визначення особливостей програмно-цільового управління гармонійним розвитком підприємств та розроблення рекомендацій щодо його удосконалення за євроінтеграційних умов господарювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною, інформаційною основою дослідження виступають наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. Методами дослідження виступали ретроспективне аналізування, метод

теоретичного узагальнення для формування власного підходу до розуміння ключових понять у царині програмно-цільового управління гармонійним розвитком підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Актуальності проблематика програмно-цільового управління підприємствами набуває виходячи із бурхливого розвитку цифрової економіки України (в умовах формування стимулів, потреб використання цифрових технологій, продуктів (послуг) українськими секторами промисловості, сферами життєдіяльності, тощо з метою підвищення рівня їх ефективності, конкурентоздатності тощо. Це знайшло відображення у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» [8]. Концепція передбачає розвиток цифрової економіки через внутрішній ринок виробництва, за допомогою використання, споживання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій тощо. Тому програмно-цільове управління сприятиме ефективному реалізуванню цієї концепції.

Рис. 1. Блок-схема програмно-цільового управління гармонійним розвитком підприємства в умовах євроінтеграції економіки країни

Перш за все потрібно констатувати, що термін «гармонійний розвиток» на противагу «сталому розвитку» [6, 7] визначає динамічність даного процесу, оскільки «сталій» (константа) передбачає незмінність, що суперечить самому трактуванню сутності розвитку. Тому пропонується застосування термінології «гармонійний розвиток». Програмно-цільовий підхід забезпечуватиме чітку єдність дій, скерованих на узгодження цілей, завдань різних рівнів управління підприємств а також часових періодів різної тривалості. Даний метод дозволяє керівництву підприємств в умовах євроінтеграції розглядати вирішення проблеми як цілеспрямований процес, що передбачає: розукрупнення проблеми на складові частини (задачі/завдання); виявлення несуперечливості цих частин та їх взаємозв'язку; встановлення чітких пріоритетів; виділення провідної ланки у сукупності завдань; визначення умов для їх комплексного вирішення. Програмно-цільове управління повинне базуватися на таких принципах: розвитку (динамічність об'єкту відповідно закономірностям його розвитку), безперервного вдосконалення, узгодженості цілей, наукова обґрунтованість, ефективність рішень просторове та часове інтегрування (надзвичайно актуальний за євроінтеграції економіки країни), єдності тощо.

Проведене дослідження дозволило розробити алгоритм програмно-цільового управління гармонійним розвитком підприємств (рис. 1). Запропонований алгоритм відрізняється від інших тим, що він дозволяє вчасно концентрувати зусилля менеджерів на освоєнні й використанні перспективних досягнень науково-технічного прогресу, що сприятиме гармонійному інноваційному розвитку підприємств, створенню умов для догострокової ефективності їх діяльності.

Створення стійкої системи програмно-цільового управління гармонійним розвитком в умовах сучасних ринкових відносин дозволить ефективно розв'язувати низку завдань, спрямованих на підвищення рівня адаптивності підприємства та віддачі його менеджменту. Розв'язання розглянутої проблеми перебуває у площині ретельного опрацювання цільової стадії процесу управління. Цілі впливають як на об'єкт, так і на суб'єкт управління – на зміст їх діяльності; структуру та механізм функціонування; кадровий склад; перелік бізнес-напрямків, а також зміст роботи підсистем забезпечення діяльності та гармонійного розвитку. Орієнтування на мету створюватиме умови досягнень необхідних результатів.

ВИСНОВКИ

До основних переваг програмно-цільового управління гармонійним розвитком можна віднести забезпечення повної та ефективної взаємодії всіх підрозділів, зайнятих цим процесом; звільнення вищого рівня менеджменту від функцій оперативного керівництва

та координування дій виконавців; підвищення рівня оперативності поточного менеджменту; підвищення рівня відповідальності органів менеджменту й окремих виконавців, за результати, терміни виконання робіт/завдань тощо.

Список використаних джерел

1. Васильєва П.А. Программно-целевой метод управления трудовыми ресурсами: автореф. дис... канд. эконом. наук. Челябинск, 2016. 17 с.
2. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки. К.: Знання-Прес, 2002. 68 с.
3. Райзберг Б.А. Системный подход в перспективном планировании. М.: Экономика, 1975. 269 с.
4. Стеблянюк І.О. Програмно-цільове управління в системі стійкого розвитку національної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 20. С. 38-42.
5. Стеченко Д.М. Програмно-цільова орієнтація в управлінні соціально-економічним розвитком регіону. Університетські записки: часопис Хмельницьк. ун-ту управління та права. 2016. №3. С. 167-172.
6. Свистун К.О. Генезис понятия «сталий розвиток» та підходи до його запровадження. Молодий вчений. 2017. № 2 (42). С. 326-333.
7. Сідляр О.І. Елементи концепції сталого розвитку в ХХ-ХХІ століттях. Економіка та держава. 2015. № 7. С. 91-94.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018р. № 67-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.

References

1. Vasylieva P.A. Program-targeted method of labor management: thezis ... cand. econ. sciences. Cheliabinsk, 2016. 17 p. (in Russian).
2. Didkivska L.I. State regulation of Economy. Kyiv: Znannia-Press, 2002. 68 p. (in Ukrainian).
3. Rayzberg B.A. Systematic approach in long-term planning. Moscow: Economics, 1975. 269 p. (in Russian).
4. Steblianko I.O. Target-oriented management system in the sustainable development of the national economy. Investment: practice and experience. 2015. № 20. pp. 38-42. (in Ukrainian).
5. Stechenko D.M. Program-oriented orientation in managing the socio-economic development of the region: Journal of Khmelnytsky University of Management and Law. 2016. № 3. pp. 167-172. (in Ukrainian).
6. Svystun K.O. The genesis of the concept of "sustainable development" and approaches to its implementation. Young scientist. 2017. № 2 (42). pp. 326-333. (in Ukrainian).
7. Sidliar O.I. Elements for concept of sustainable developmentof in the XX-XXI centuries. Economy and state. 2015. № 7. pp. 91-94. (in Ukrainian).
8. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 17, 2018. № 67-p «On approval of the Concept of development of digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the plan of measures for its implementation». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (in Ukrainian).